

**Київський національний університет імені Тараса
Шевченка**
Географічний факультет
Кафедра економічної та соціальної географії

УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ РЕГІОНУ

***НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКЛАДАННЯ
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ***

Київ - 2022

Хвесик Ю.М., Глибовець В.Л., Нич Т.В. Навчально-методичний комплекс з курсу «Управління розвитком регіону» для студентів географічних спеціальностей. К.: 2022. – 105 с.

Розглянуто та схвалено на засіданні кафедри економічної та соціальної географії географічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка ____ 2022 року, протокол № ____.

Рекомендовано Вченою радою географічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка ____ 2022 року, протокол № ____.

Рецензенти:

ЗМІСТ

Основні характеристики навчальної дисципліни	4
ВСТУП	5
Тематичний план навчальної дисципліни	7
Зміст дисципліни	9
Тематика та плани лекцій	13
Тематика та плани семінарських/практичних занять	17
Питання для самоконтролю	21
Приклади задач	25
Ключові поняття і терміни	27
Система поточного, модульного та підсумкового контролю	31
Зразки тестових завдань	35
Зразки завдань для модульних контрольних робіт	40
Теми для самостійного опрацювання	43
Теми рефератів	44
Питання на іспит	45
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	48

Основні характеристики навчальної дисципліни

Напрямок підготовки: 040104 «Географія».

Спеціальність: «Економічна та соціальна географія»

Спеціалізація: «Управління розвитком регіону»

Курс: 2, 3, 4

Кількість модулів: 2 модулі

Характер дисципліни (нормативна, за вибором): нормативна

Семестр: 1

Лекції: 30 годин

Семінари/практичні: 16 години

Самостійна робота: 66 годин

Вид контролю: іспит

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Управління розвитком регіону» належить до циклу нормативних дисциплін. Вона вивчається студентами після ознайомлення з такими курсами: «Суспільна географія», «Економічна географія». Студенти повинні вміти мислити аналітично, застосовувати знання географічних законів у процесі розв'язування суспільно-географічних проблем, аналізувати різні види даних, прогнозувати загальні закономірності управління.

Мета навчальної дисципліни: формування у студентів – майбутніх географів та управлінців – системи теоретичних і практичних знань про категорії, поняття, принципи та методи регіонального управління.

Завдання вивчення дисципліни полягає у вмінні студентами аналізувати та давати оцінку досвіду окремих країн в розвитку механізму господарського управління, проводити суспільно-географічні дослідження як основи індикативного територіального планування, давати оцінку природно-ресурсного потенціалу території, проводити аналіз територіальної структури промислового виробництва регіону, визначати види інвестиційних ризиків.

Дисципліна складається з 2 частин – «Регіональне планування» і «Регіональне прогнозування», кожна з яких містить в собі по 3 теми.

Методика вивчення дисципліни «Управління розвитком регіону» для студентів денної форми навчання базується на засвоєнні лекційного матеріалу, навчально-методичного матеріалу, навчально-методичної літератури, законодавчих та нормативних актів, виконанні самостійних робіт. На лекціях викладається основна частина теоретичного матеріалу. Питання, які, з причини обмеженості часу навчальних занять, не можуть бути розглянуті на лекціях, виносяться на самостійне вивчення.

В результаті вивчення курсу студент повинен знати основи державної регіональної політики та регіональної економіки; методи та форми управління регіональною економікою, основні функції місцевих органів управління та самоврядування; структуру регіонального економічного комплексу; методи аналізу, прогнозування, програмування та побудови стратегій соціально-економічного розвитку регіону. Згідно вимогам освітньо-професійної програми студент повинен вміти складати концепцію майбутнього економічного розвитку регіону, визначити шляхи її втілення у життя.

Контрольні заходи включають поточний та підсумковий контроль знань студентів. Поточний контроль (модульна контрольна робота) проводиться під час семінарських/практичних занять і має на меті перевірку рівня підготовленості студентів до виконання конкретної роботи. Підсумковий контроль спрямований на оцінку результатів вивчення дисципліни – проводиться в кінці курсу у вигляді письмової екзаменаційної роботи.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

№ п/п	Назва теми	Кількість год.		
		Лекції	Семінари/ практичні	Самостійна робота
<i>Тема 1. Теоретичні основи регіонального управління</i>				
1.	Еволюція управлінської думки.	2	2	6
2.	Наукові засади управління розвитком регіону	2	2	6
3.	Основні засади державної стратегії регіонального розвитку	2	2	6
<i>Тема 2. Регіональне управління та сталий розвиток регіону</i>				
4.	Управління розвитком регіону в сучасних умовах. Сталий розвиток регіону.	2	2	6
5.	Сучасні концепції регіонального розвитку. Територіальна організація господарства.	5	1	4

6.	Організаційні форми управління розвитком регіону. Управління природно-ресурсним потенціалом регіону.	2	1	4
<i>Тема 3. Регіональне планування та прогнозування</i>				
7.	Індикативне планування	3	1	6
8.	Економічне прогнозування розвитку регіону	2	1	6
9.	Програми соціально-економічного розвитку регіону	2	1	6
<i>Тема 4. Перспективи регіонального розвитку</i>				
10.	Перспективи вдосконалення системи регіонального управління. Стратегія і тактика регіональної політики.	2	1	4
11.	Інвестиційне забезпечення регіону	4	1	4
12.	Децентралізація та транскордонне співробітництво в Україні	2	1	8
	ВСЬОГО	30	16	66

ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

Вступ. Предмет і завдання дисципліни

Предмет і завдання дисципліни «Управління розвитком регіону», її місце в системі підготовки фахівців. Зв'язок курсу з іншими географічними дисциплінами. Структура курсу. Види аудиторної та самостійної роботи. Види контролю знань. Література для самостійної роботи.

Тема 1. Теоретичні основи регіонального управління

Вивчення основ регіонального розвитку, виявлення певних особливостей, закономірностей і формування на цій основі парадигм регіонального розвитку. Історія запровадження категорії «міжгалузевий комплекс». Підходи до виділення міжгалузевих комплексів. Цілі в управлінні міжгалузевими комплексами.

Поняття «регіон», структурні елементи регіону: природне середовище, як сукупність природних умов існування суспільства, соціальне середовище, як система життєзабезпечення. Основна функція структури регіону.

Основні принципи регіональних досліджень: еволюційного розвитку, науковості і оптимальності, соціальної спрямованості, підвищення ефективності виробництва, пропорційності та збалансованості, пріоритетності. Показники: продуктивності та економічної ефективності, рівня соціального розвитку та демографічної ситуації, стану та використання навколишнього природного середовища. Використання діалектичного, нормативного, балансового, програмно-цільового, комплексного соціально-економічного методів для регіонального дослідження. Економіко-математичне моделювання регіональних соціально-економічних процесів.

Функції з методичного забезпечення процесу розроблення

стратегії регіонального розвитку. Основні напрями стратегії розвитку регіону. Інструменти регіонального розвитку (фінансово-організаційні, фіскальні, місцеві запозичення, управління комунальною та державною власністю).

Тема 2. Регіональне управління та сталий розвиток регіону

Розглядаються сучасні концепції регіонального розвитку. Сталий розвиток регіону представляється через комплексні та спеціалізовані індекси: індекс глобальної конкурентоспроможності, індекс легкості ведення бізнесу, індекс економічної свободи, індекс сприяння торгівлі, індекс конкурентоспроможності подорожей і туризму, індекс мережевої готовності. Даються теоретичні основи процесу формування кластерів, як важливого напрямку регіональної економічної політики, спрямованої на сталий розвиток. Описується економічний механізм забезпечення сталого розвитку регіону. Звертається увага на основні функції регіональної політики сталого розвитку.

Концепція регіонального розвитку як наукове поняття: зовнішні фактори в розробці концепції, розроблення програм регіонального розвитку, структура концепції. Досвід окремих країн Європи, США та Японії в регіональному розвитку щодо «програмних регіонів» (програмні методи регіональної політики).

Сутність територіальної організації господарства. Форми територіальної організації промисловості: промисловий пункт, промисловий центр, промисловий вузол, промисловий район та промислова зона. Інтегральні форми територіальної організації господарства: економічні мікрорайони, економічні підрайони, економічний район, господарський комплекс країни.

Система місцевого самоврядування: функції та повноваження. Українська модель місцевого самоврядування: переваги та недоліки. Повноваження виконавчих та представницьких органів влади.

Складові природно-ресурсного потенціалу. Регіоналізація системи управління соціально-економічними процесами.

Тема 3. Регіональне планування

Тема включає інформацію про поняття, функції, особливості індикативного планування, загальну схему розробки та реалізації індикативного плану регіону, методи та об'єкти регулювання в індикативному плануванні. Також подана суть бюджетного планування.

Прогнозування і планування: спільні риси та відмінності. Класифікація методів прогнозування.

Основні економічні важелі механізму регулювання регіонального розвитку. Програма економічного та соціального розвитку регіону, державні регіональні цільові комплексні програми. Довгострокові цільові програми розвитку регіону.

Тема 4. Перспективи регіонального розвитку

Розглядається питання вдосконалення системи регіонального управління, цілі та задачі стратегії регіональної політики, а також ефективність реалізації стратегії регіональної політики

Подається інформація про економічну сутність та класифікацію інвестицій, види інвестиційних ризиків та методи їх оцінки, узагальнені та аналітичні показники оцінювання інвестиційної привабливості регіону, специфіку формування регіональних інвестиційних програм, а також інвестиційну політику по створенню робочих місць в регіоні.

Транскордонне співробітництво як важливий фактор розвитку регіону. Децентралізація: сучасний стан та перспективи розвитку.

ТЕМАТИКА ТА ПЛАНИ ЛЕКЦІЙ

Тема 1. Теоретичні основи регіонального управління

Лекція 1. Еволюція управлінської думки

1. Розвиток науки про регіони (І. Тюнен, А. Вебер, А. Льош, У. Ізард, В. Лауенгардт, В. Крісталлер).
2. Управління міжгалузевими комплексами.

Лекція 2. Наукові засади управління розвитком регіону

1. Регіон як об'єкт управління.
2. Основні риси регіону, як підсистеми господарського комплексу.
3. Методологія регіональних досліджень.

Лекція 3. Методичні засади та чинники розробки стратегії регіонального розвитку. Напрями регіональної стратегії.

1. Методичні засади розробки стратегії регіонального розвитку.
2. Чинники розробки стратегії регіонального розвитку.
3. Напрями регіональної стратегії.

Тема 2. Регіональне управління та сталий розвиток регіону

Лекція 4. Управління розвитком регіону в сучасних умовах. Сталий розвиток регіону.

1. Система державного управління територіальним розвитком.
2. Економічна сутність, базові засади та показники сталого розвитку.

3. Проблеми пошуку шляхів забезпечення сталого розвитку регіону.

Лекція 5. Сучасні концепції регіонального розвитку. Територіальна організація господарства

1. Концепція регіонального розвитку як наукове поняття.
2. Досвід окремих країн Європи, США та Японії в регіональному розвитку щодо «програмних регіонів».
3. Сутність та форми територіальної організації господарства.

Лекція 6. Організаційні форми управління розвитком регіону. Управління природно-ресурсним потенціалом регіону.

1. Сутність та структура регіонального управління та місцевого самоврядування.
2. Повноваження виконавчих та представницьких органів влади.
3. Складові природно-ресурсного потенціалу.
4. Регіоналізація системи управління соціально-економічними процесами.

Тема 3. Регіональне планування

Лекція 7. Індикативне планування

1. Поняття, функції та особливості індикативного планування.
2. Загальна схема розробки та реалізації індикативного плану регіону.

3. Об'єкти регулювання в індикативному плануванні.
4. Методи індикативного планування.

Лекція 8. Економічне прогнозування розвитку регіону

1. Прогнозування і планування: спільні риси та відмінності.
2. Класифікація методів прогнозування.
3. Довгострокові цільові програми.

Лекція 9. Програми соціально-економічного розвитку регіону.

1. Формування та впровадження стратегії економічного розвитку області.
2. Розробка та реалізація цільових комплексних програм соціально-економічного розвитку.

Тема 4. Перспективи регіонального розвитку

Лекція 10. Перспективи вдосконалення системи регіонального управління. Стратегія і тактика регіональної політики.

1. Вдосконалення системи регіонального управління та місцевого самоврядування.
2. Цілі та задачі стратегії регіональної політики.
3. Ефективність реалізації стратегії регіональної політики.

Лекція 11. Інвестиційне забезпечення регіону

1. Економічна сутність та класифікація інвестицій.
2. Види інвестиційних ризиків та методи їх оцінки.

3. Інвестиційна привабливість регіону.
4. Формування регіональних інвестиційних програм.
5. Інвестиційна політика по створенню робочих місць в регіоні.

Лекція 12. Децентралізація та транскордонне співробітництво в Україні

1. Поняття «децентралізації» та її види.
2. Сучасний стан децентралізації в Україні.
3. Перспективи розвитку децентралізації в Україні.
4. Форми транскордонного співробітництва та взаємодія учасників (кластери, індустріальні парки, трудова міграція).

ТЕМАТИКА ТА ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ/ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Семінар 1. Еволюція управлінської думки

1. Наукові школи Німеччини.
2. Еволюція теоретичних поглядів на регіональний розвиток.

Семінар 2. Регіон як об'єкт управління

1. Поняття «регіон» і структурні зв'язки в регіоні.
2. Територіальний поділ країни:
 - адміністративно-територіальний поділ;
 - економічне районування;
 - проблемне економічне районування
3. Структура народного господарства регіонів:
 - галузева структура господарства регіонів;
 - функціональна структура господарств регіонів.

Практична робота 1. Напрями розвитку регіонів України

1. Аналіз динаміки показників за визначеними напрямами розвитку регіонів України (економічний розвиток, інвестиційна, наукова та інноваційна діяльність, споживчий ринок, населення та ринок праці).
2. Проведення SWOT-аналізу для регіонів України.

Практична робота 2. Україна в міжнародних рейтингах

1. Порівняти Україну з іншими європейськими країнами, використовуючи міжнародні рейтинги.

Семінар 3. Сучасні концепції регіонального розвитку. Територіальна організація господарства як предмет регіонального розвитку.

1. Оцінка регіональних трансформаційних економічних процесів, ефективності функціонування регіональних господарських систем, рівні регіональної конкурентоспроможності.
2. Розробка напрямів регіонального розвитку.
3. Формування кластерів, як важливий напрямок регіональної економічної політики, спрямованої на сталий розвиток.
4. Відмінні ознаки та можливості застосування різних моделей:
 - розвитку кластерних структур;
 - побудови та функціонування кластерних структур.
5. Методи економічного стимулювання розміщення виробництва.
6. Ефективність цільових програм регіонального та місцевого рівнів в країнах ЄС.

Практична робота 3. Програма економічного та соціального розвитку регіону.

1. Розробка програми економічного та соціального розвитку на прикладі окремого регіону.

Семінар 4. Формування місцевих бюджетів

1. Сутність та принципи формування місцевих бюджетів.
2. Фіскальна децентралізація.

3. Формування доходів та видатків місцевих бюджетів.
4. Розподіл бюджетних повноважень.

Практична робота 4. Соціально-економічного розвитку регіону.

1. Державні цільові програми в Україні.
2. Аналіз динаміки показників за визначеними напрямками розвитку регіонів України (економічний розвиток, інвестиційна, наукова та інноваційна діяльність, споживчий ринок, населення та ринок праці).

Практична робота 5. Управління природно-ресурсним потенціалом

1. Система управління природно-ресурсним потенціалом (органи загального державного управління, органи спеціального державного управління, органи місцевого самоврядування, органи громадського управління).

Практична 6. Взаємовідносини «центр-регіон» в європейських країнах та Україні.

1. Проаналізувати взаємовідносини «центр-регіон» в європейських країнах і здійснити порівняльний аналіз таких взаємовідносин в Україні.

Семинар 5. Інвестиційна діяльність

1. Об'єкти та суб'єкти інвестиційної діяльності.
2. Державне регулювання інвестиційних процесів.
3. Інвестиційний ринок.
4. Механізми інвестування в Україні.

5. Розробка та впровадження інвестиційних проєктів в Україні.
6. Інвестиційні ризики.

Практична 7. Децентралізація та транскордонне співробітництво в Україні.

1. Виділити переваги та недоліки існування об'єднаних територіальних громад на території України.
2. Проаналізувати ефективність реалізації проєктів в контексті розвитку транскордонного співробітництва, в тому числі функціонування Єврорегіонів України.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

ЛЕКЦІЯ 1

1. Намалуйте і поясніть модель ізольованої держави І. Тюнена.
2. Суть теорії розміщення виробництва Йоганна фон Тюнена і Вільгельма Лаунхардта.
3. Суть теорії центральних міст В. Крісталлера.
4. Суть теорії розміщення виробництва А. Льоша.
5. Основні наукові здобутки американського економіста та географа У. Ізарда.

ЛЕКЦІЯ 2

1. У чому відмінність понять «територія» і «регіон»?
2. Які основні структурні елементи регіону?
3. Назвіть основні принципи регіональних досліджень.
4. Що таке економічне районування? Які види економічного районування вам відомі?
5. Які особливості галузевої структури народного господарства України?

ЛЕКЦІЯ 3

1. Дайте визначення стратегії економічного розвитку регіону.
2. Поясніть механізм впровадження стратегії економічного розвитку регіону.
3. Дайте визначення SWOT-аналізу.

ЛЕКЦІЯ 4

1. Опишіть систему державного управління територіальним розвитком.
2. Які індекси сталого розвитку відносяться до комплексних? Дайте їм коротку характеристику.

3. Які індекси сталого розвитку відносяться до спеціалізованих? Дайте їм коротку характеристику.
4. Назвіть основні функції регіональної політики сталого розвитку.
5. Якими є інструменти економічного впливу?

ЛЕКЦІЯ 5

1. Якою є структура концепції регіонального розвитку?
2. Охарактеризуйте основні проблеми, які вирішуються регіональним управлінням через територіальну організацію господарства в умовах ринкових відносин.
3. Назвіть принципи сучасної системи державного управління господарством регіону.

ЛЕКЦІЯ 6

1. Основні положення програми економічного та соціального розвитку регіону.
2. Основні економічні важелі механізму регулювання розвитку регіону.

ЛЕКЦІЯ 7

1. Як виглядає схема регіонального індикативного планування?
2. Якими є стадії розробки та основні функції індикативного плану?
3. Перерахуйте основні характеристики бюджетного планування.
4. Які об'єкти регулювання в індикативному плануванні?
5. Назвіть методи індикативного планування.

ЛЕКЦІЯ 8

1. Які спільні риси прогнозування і планування?
2. Які відмінні риси прогнозування і планування?
3. Назвіть методи та способи розрахунку планових показників.

ЛЕКЦІЯ 9

1. Опишіть систему органів управління в галузі використання природно-ресурсного потенціалу.
2. Якими є чинники формування природно-ресурсної безпеки регіону?

ЛЕКЦІЯ 10

1. Яким чином можна вдосконалити систему регіонального управління.
2. Якими є цілі та задачі стратегії регіональної політики?
3. Опишіть ефективність реалізації стратегії регіональної політики.

ЛЕКЦІЯ 11

1. Класифікація інвестицій за додатковими ознаками.
2. Назвіть види ризиків зниження дохідності?
3. Яким чином здійснюється оцінка інвестиційної привабливості регіону?
4. Узагальнені та аналітичні показники оцінювання інвестиційної привабливості регіону.
5. Опишіть функціональну модель регіонального інвестиційного процесу.
6. Якими є заходи по стимулюванню економічного розвитку регіонів та прискоренню в них інвестиційних процесів?
7. Регулюючий інвестиційний вплив держави на вирішення проблем зайнятості населення регіону.

ЛЕКЦІЯ 12

1. Що таке децентралізація?
2. Які види децентралізації ви знаєте?
3. Назвіть чотири основних форми адміністративної децентралізації.
4. Якими є перспективи розвитку децентралізації в Україні?
5. Поясніть чому транскордонне співробітництво є важливим фактором розвитку регіону.

ПРИКЛАДИ ЗАДАЧ З ДИСЦИПЛІНИ «Управління розвитком регіону»

Задача 1. Аналіз проектів різної тривалості

Умова задачі. Є два інвестиційні проекти (проект А тривалістю три роки і проект В - два роки), що передбачають однакові інвестиції, рівні 4 млн грн. Ціна капіталу становить 10%.

Завдання. Потрібно вибрати найбільш ефективний проект, якщо щорічні грошові потоки характеризуються такими даними (млн грн.) - проект А: 1,20; 1,60; 2,40; проект У: 2,00; 2,87.

Задача 2. Визначення терміну окупності проекту

Умова задачі. Сума початкових інвестицій в інвестиційний проект склала 500 тис. грн., Очікувані щорічні надходження грошових коштів від реалізації проекту розподілилися по роках наступним чином: 1-й рік - 150 тис. грн., 2-й рік - 150 тис. грн., 3-й рік - 240 тис. грн.

Завдання. Визначити термін окупності проекту з точністю до місяця.

Задача 3. Визначення внутрішньої норми прибутковості

Умова задачі. Початкові інвестиції - 1600 млн. грн., Термін експлуатації проекту п'ять років, загальний обсяг грошових надходжень - 1733 млн. грн. Грошові надходження надходять нерівномірно: в перший рік - 127 млн. грн., В другий рік - 254 млн. грн., В третій рік - 382 млн. грн., у четвертому році - 450 млн. грн., а п'ятому році - 520 млн. грн.

Завдання. Визначити внутрішню норму прибутковості інвестиційного проекту методом підбору і методом лінійної інтерполяції.

Задача 4. Визначення NPV проекту (з одноразовими інвестиціями)

Умова задачі. Завод збирається придбати нову технологічну лінію вартістю 200 млн. грн. з терміном експлуатації п'ять років, впровадження якої дозволить забезпечити додаткові щорічні грошові надходження в 50 млн. грн. Необхідна норма прибутковості становить 11%.

Завдання. Визначити NPV проекту. Чи є даний проект економічно доцільним?

Задача 5. Визначення NPV проекту (з інвестиціями за періодами)

Умова задачі. Підприємству необхідно оновити технологічну лінію вартістю 1250 тис. грн. Періодичність фінансування інвестиційного проекту така: 1-й рік - 500 тис. грн., 2-й рік - 500 тис. грн. і 3-й рік - 2500 тис. грн. Грошові потоки від реалізації даного інвестиційного проекту розподіляють по роках його реалізації в такий спосіб: 1-й рік 200 тис. грн., 2-й рік - 500 тис. грн. і 3-й рік - 750 тис. грн. Очікувана норма прибутку складе 10%.

Завдання. На основі розрахунку чистої поточної вартості інвестиційного проекту необхідно прийняти рішення про доцільність його реалізації.

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ І ТЕРМІНИ

Аналіз SWOT – це метод оцінки внутрішніх і зовнішніх факторів, які впливають на розвиток будь-якого об'єкту чи процесу, за допомогою якого оцінюють його сильні і слабкі сторони, знаходять нові можливості і визначають можливі загрози для його розвитку.

Автоматизована система управління регіональним (міським) розвитком – людино-машинна кібернетична система, яка здійснює автоматизований збір і обробку інформації, необхідної для управління регіоном (містом), а також відповідні розрахунки, логічні операції з використанням обчислювальної техніки і сучасних засобів зберігання та передачі інформації.

Автономія (грец. *autonomia* – самоуправління, незалежність) – у широкому розумінні означає надання деяким частинам держави (областям, департаментам, префектурам, провінціям та ін.) прав на самоврядування в адміністративній сфері; у вузькому, спеціальному розумінні цього слова автономія означає широке внутрішнє самоврядування політико-національного або національно-територіального утворення в рамках єдиної держави, і стосується не лише адміністративної, а й інших сфер життя і діяльності, а також деяких питань законодавства.

Автономні бюджети – самостійні бюджети (кошториси доходів і витрат) територій, які мають відносну самостійність, незалежність від бюджетів більш великих територіальних і господарських утворень, центральних бюджетів.

Агентство (агенція) регіонального розвитку (АРР) – інституція, яка іноді утворюється у районах з метою сприяння використанню внутрішнього потенціалу певної території. Основною її місією є узагальнення «колективного інтересу» до

розвитку цієї території. Діяльність APP у Європі координує міжнародна громадська організація EURADA. Для виконання цієї ролі APP має відповідати таким критеріям: сприйматися як інституційний механізм регіонального розвитку органами державної влади, місцевим та регіональним самоврядуванням, політичними структурами; координувати свою діяльність з державними та самоврядними структурами і водночас зберігати автономію у прийнятті рішень, зокрема, мати власну стратегію місцевого чи регіонального розвитку; володіти фінансовими ресурсами для реалізації узгоджених з місцевою владою проектів регіонального розвитку; мати кваліфікований персонал.

Агломерація міська (від лат. приєднувати) – територіальне утворення, в основі якого лежить певне місто, а також певна сукупність поселень міського типу, сільських та інших поселень, які об'єктивно об'єднані в єдине ціле (складну багатокомпонентну динамічну систему) інтенсивними економічними, у тому числі трудовими та соціальними, культурно-побутовими, рекреаційними та іншими зв'язками, а також екологічними інтересами. Як правило, міська агломерація у вигляді цілісного територіального соціально-економічного утворення виникає на базі функціонального і просторового розвитку великого міста-ядра і утворює значну зону урбанізації, поглинаючи суміжні населені пункти. Виділяють моноцентричні міські агломерації з одним місто-ядром та поліцентричні міські агломерації, що мають кілька взаємопов'язаних міст-центрів, наприклад, агломерації Донбасу. Міські агломерації значно відрізняються одна від одної за чисельністю населення, розміром території, кількістю населених пунктів.

Агропромисловий територіальний комплекс – сукупність розташованих на певній території підприємств і організацій, діяльність яких тісно пов'язана з виробництвом, переробкою та

збутом сільськогосподарської продукції. Найважливішими факторами формування агропромислових територіальних комплексів є: потреби у суспільства у продукції агропромислового комплексу в окремих районах; наявність певного рівня соціально-економічного розвитку території, природних умов і відповідного земельного фонду; забезпеченість трудовими ресурсами; рівень розвитку транспортної системи та ін.

Адиціоналізм (англ. additionalism від лат. additivus – додавальний) – один з принципів регіональної політики Європейського Союзу, згідно з яким фінансові ресурси, які надає ЄС регіонам, мають доповнюватися за рахунок місцевих джерел. Обсяги коштів із власних джерел фінансування програм регіонального розвитку депресивних регіонів повинні становити не менше 20%.

Адміністративний центр – поселення, яке має законодавчо встановлені функції центру адміністративного управління щодо інших поселень, розміщених на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці (країни, області, району). Функції поселення як адміністративного центру значною мірою визначають соціальну структуру та характер зайнятості його населення.

Адміністративно-територіальна одиниця в Україні – область, район, місто, район у місті, селище, село.

Адміністративно-територіальний устрій – поділ території держави на систему адміністративних одиниць (край, область, провінція, департамент, округ, губернія, земля, воєводство, кантон, волость, повіт, район, громада, місто, село та ін.), відповідно до якого утворюється вертикальна структура органів

державної влади і управління, а також здійснюються спрямовані процеси централізації та децентралізації. Необхідність такого поділу постає з потреби представництва вищої державної влади на окремих територіях, певна географічна віддаленість яких від політичного центру держави унеможливило як безпосередню реалізацію функцій та завдань вищої державної влади, так і забезпечення широкого зворотного зв'язку у відносинах між державною владою і громадянами цих територій.

Альтернативи регіонального розвитку – варіанти регіонального розвитку, що розрізняються принципово, і прийняття одного з яких виключає прийняття іншого. У регіональній економіці альтернативний підхід обумовлений можливостями застосування різних способів використання спеціалізації території, вибором різних цілей її перспективного розвитку, прогнозами варіантів ресурсного забезпечення розвитку тощо. Аналіз можливих альтернатив соціально-економічного розвитку регіонів особливо важливий при розробці стратегії планування територій.

Американська модель регіональної соціальної політики – найбільш лібералізований варіант, який базується на принципі відокремлення соціального захисту від вільного ринку й обмеженні захисту лише тих, хто не має інших доходів, крім соціальних виплат. При цьому забезпечується досить високий рівень і якість життя основної частини населення.

Англосаксонська модель соціальної політики (Велика Британія, Ірландія, Канада) виступає як проміжна між лібералізованою американською і соціально орієнтованою шведською та німецькою моделями. Для неї характерним є активніше, ніж для першої моделі, регулювання соціальних процесів з боку держави, проте нижчий, ніж в останніх двох моделях, рівень

оподаткування і перерозподіл ВВП через держбюджет (не більше 40%). Крім того, має місце приблизно рівний розподіл витрат на соціальне забезпечення між державою та приватним сектором, пасивна державна політика на ринку праці.

Анексія – (від лат. *annexio* – приєднання) примусове приєднання, захоплення однією державою території чи частини території, що належить іншій державі, або будь-якого простору, що перебуває у спільному користуванні міжнародного співтовариства.

Анклав – 1) відокремлена ділянка території, яка стосовно оточуючої його території відрізняється специфічними умовами (економічними, фінансовими, національно-культурними тощо). Типовими прикладами є вільні і офшорні економічні зони, які мають особливі режими зовнішньоекономічної і фінансової діяльності; 2) частина або вся територія держави, що повністю оточена територією іншої держави або інших держав і не має морського берега. Якщо анклав має морський берег, його називають напіванклавом (Калінінградська область РФ); 3) форма довготривалого зосередження в просторі представників певних етнічних груп.

Асамблея Європейських Регіонів (АЄР) – об'єднання близько 300 регіонів з усієї Європи, включаючи країни СНД, яке тісно співпрацює з Радою Європи та інституціями Європейського союзу, і підтримує постійні зв'язки з іншими міжрегіональними асоціаціями. Організована у 1985 році під назвою Ради Регіонів Європи. У Статуті АЄР головна її мета визначається як «політичний голос регіонів Європи». Складовою її діяльності є програми міжрегіонального співробітництва. Серед завдань АЄР також сприяння регіоналізації в Європі та підтримка принципів субсидіарності та комплементаризму між місцевим,

регіональним і національним рівнями, а також наднаціональним (загальноєвропейським).

Асоціація Європейських Прикордонних Регіонів (Association of European Frontier Regions) – об'єднання, до якого входять як прикордонні, так і транскордонні регіони (близько 40 членів). Створена у 1971 році Асоціація відстоює інтереси своїх членів перед державними структурами, організовує конференції та форуми. У 1981 році підготувала Хартію прикордонних та транскордонних регіонів (змінена і доповнена у 1987 році), у якій, зокрема, підкреслювалося, що прикордонні і транскордонні регіони є рушійними силами регіонального розвитку. Асоціація є дорадчим органом Ради Європи та ЄС.

Асоціація Європейських Регіонів – об'єднання адміністративно-територіальних утворень з країн Європи. Основні напрями діяльності: обмін досвідом управління і господарювання, лобювання інтересів регіонів в національних і міжнародних організаціях. Виникла у 1998 році. У 2000 році нараховувала 296 членів з 23 країн Європи. Існують також більш дрібні міжнародні асоціації, створені для вирішення конкретних регіональних проблем. Прикладами таких асоціацій можуть бути: 1) Конференція периферійних приморських регіонів (The Conference of Peripheral Maritime Regions). Створена у 1973 році, налічує понад 100 членів. Виконує дві основні функції: виступає за перенесення економічної активності з центральних до периферійних і приморських територій, а також сприяє спільним ініціативам, що базуються на використанні ресурсів приморських територій; 2) Робоча група традиційних індустріальних регіонів (The Working Group of Traditional Industrial Regions) створена у 1984 році, об'єднує близько 20 регіонів Європи. Є класичним зразком об'єднання за спільними інтересами. Основною її метою є обмін досвідом та зміцнення

зв'язків між індустріальними регіонами, лобіювання включення до нових пріоритетів структурних фондів фінансування регіонів з падінням виробництва промислової продукції; 3) «Чотири двигуни Європи» (Four Motors of Europe). Створена у 1988 році, об'єднує німецьку землю Баден-Вюртемберг, іспанську Каталонію, італійську Ломбардію і французький регіон Рон-Альпи. Основні напрямки співпраці: розвиток транспортної інфраструктури та комунікацій, співпраця в галузі нових технологій, освіти і науки.

Асоціація регіональної науки – (Regional Science Association) – організація, створена в 1954 році в США за ініціативою У. Айзарда, яка об'єднала навколо регіональної науки представників різних наукових дисциплін: економістів, географів, планувальників, архітекторів, інженерів, екологів, соціологів, політологів, психологів, юристів і фахівців інших галузей, які вважають доцільним вивчати і вирішувати свої професійні проблеми в регіональному контексті. У 1960 році Асоціація отримала міжнародний статус. Протягом свого існування здійснює регулярну діяльність, проводячи континентальні і світові конгреси, видаючи журнали і серії монографій, організовуючи навчальні програми. Широко відомі в світі Записки Асоціації регіональної науки (Regional Science Association Papers).

Багатофункціональні міста – міста, в яких одночасно концентрується багато галузей господарства і видів діяльності: промисловість, будівництво, транспорт, торгівля, фінанси, заклади освіти, охорони здоров'я, культури, науки, управління, тощо.

Баланс територіальний – система показників та розрахунків, за допомогою яких встановлюється ступінь врівноваженості

(збалансованості) між певними видами ресурсів та потребами в них у межах певної території (зокрема міста). Розділяються на баланси виробничого призначення та соціального спрямування. Баланси економічного призначення розробляються по певних видах економічних ресурсів (матеріальних, трудових, фінансових, інформаційних, виробничих потужностей тощо). Особливістю складання балансів економічних ресурсів по всій території є те, що їхня ресурсна частина доповнюється статтею «ввезення» (або «залучення»), а видаткова частина, «потреби», – статтею «вивезення» (або «надання»). Це пояснюється органічним поєднанням балансу кожного регіону з аналогічними балансами інших регіонів та зведеним балансом певного виду продукції (ресурсів) по всій території країни в умовах реального розподілу праці.

Баланс території – система показників, яка характеризує співвідношення територій різного функціонального призначення (за сучасним і перспективним використанням) території міста або регіону. Застосовується при розробленні схем планування територій і генеральних планів міст.

Бізнес-план розвитку регіону – документ, який містить систему пов'язаних у часі і просторі та узгоджених з метою і ресурсами заходів і дій, спрямованих на отримання у регіоні максимального прибутку шляхом реалізації найбільш ефективних для даного регіону підприємницьких проектів. У бізнес-плані розвитку регіону розглядаються науково-технічні, технологічні, організаційні, соціальні, географічні та інші аспекти реалізації кожного підприємницького проекту.

Біполярний регіон – регіон міжнародного співробітництва, що формується на базі двох взаємопов'язаних міст різних країн, у вигляді пари близько розташованих міст (відстань менше 100

км) з обох боків державного кордону. Є основним структурним елементом транскордонних регіонів. Ці міста за сприятливих умов можуть набути значення полюсів розвитку у прикордонному просторі держав-сусідів. Прикладами біполярних регіонів у транскордонній зоні України є Вінниця – Кельце, Львів – Жешув, Ужгород – Кошице, Чернівці – Сучава, Рені – Галац, Чернігів – Гомель, Харків – Белгород, Ковель – Люблін, Луганськ – Каменськ-Шахтинський, Красний Луч – Новошахтинськ, Маріуполь – Таганрог.

Бюджет – це грошове вираження збалансованого розпису доходів і видатків держави, адміністративно-територіальної одиниці (області, району, міста, села), підприємства чи установи за певний період часу (місяць, квартал, рік, декілька років тощо).

Бюджет місцевого самоврядування (місцевий бюджет) – план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій та повноважень місцевого самоврядування.

Бюджет розвитку – доходи і видатки місцевого бюджету, які утворюються і використовуються для реалізації програм соціально-економічного розвитку, зміцнення матеріально-фінансової бази.

Валова додана вартість у регіоні – різниця між валовим випуском регіону та проміжним споживанням в регіоні. Вона містить у собі первинні доходи, що створюються учасниками виробництва в регіоні та розподіляються між ними. У національних і регіональних розрахунках використовуються два різні показники і два методи оцінки. Для економіки регіону в цілому результати вимірюються випуском товарів і послуг та валовим внутрішнім продуктом у ринкових цінах; для секторів і

галузей випуском і валовою доданою вартістю у так званих основних цінах.

Валовий випуск регіону – сумарна вартість товарів і послуг, що є результатом виробничої діяльності одиниць-резидентів регіону в звітному періоді.

Валовий внутрішній продукт (ВВП) регіону – узагальнюючий показник його соціально-економічного розвитку, що відображає сукупну вартість товарів та послуг (у ринкових цінах), які вироблені в межах регіону за певний відрізок часу. Розраховується як сума валових доданих вартостей галузей економіки плюс податки на продукти за виключенням субсидій на продукти.

Валовий національний продукт (ВНП) – узагальнюючий показник соціально-економічного розвитку країни, що відображає кінцеві результати діяльності підприємств і організацій сфери матеріального виробництва і сфери обслуговування населення країни. ВНП відрізняється від ВВП тим, що перший характеризує результати виробництва підприємств і організацій країни, незалежно від того, розміщені ці підприємства на території даної країни, чи за її межами, а другий стосується тільки підприємств, що розміщені на території даної країни.

Валовий прибуток регіону – показник, що характеризує перевищення доходів над витратами, які підприємства регіону мають у результаті виробництва.

Валовий регіональний продукт (ВРП) – показник, який визначається як різниця між сумою випусків і сумою проміжного споживання в регіоні.

Вертикальна інтеграція у регіоні – виробниче або організаційне об'єднання, злиття, кооперація, взаємодія підприємств, пов'язаних загальною участю у виробництві та реалізації однорідної продукції або взагалі одного й того ж кінцевого продукту. Об'єднання обумовлюється технологічною або продуктовою кооперацією: постачальників матеріалів, виробників вузлів і деталей, збірників кінцевого виробу, продавців і споживачів кінцевого продукту. Вертикальна інтеграція сприяє просуванню товару на ринок.

Виключна компетенція – повноваження органу або посадової особи місцевого самоврядування, які не можуть бути передані будь-яким способом іншим органам або посадовим особам місцевого самоврядування та державної влади.

Виконавчі органи рад – органи, які відповідно до Конституції України та Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» створюються сільськими, селищними, міськими, районними в містах (у разі їх створення) радами для здійснення виконавчих функцій і повноважень місцевого самоврядування у межах, визначених законодавством України.

Виробничий потенціал регіону – 1) реальний обсяг продукції, який можливо виробити за умови повного використання наявних ресурсів регіону; 2) наявні і потенційні можливості виробництва, наявність факторів виробництва, забезпеченість його певними видами ресурсів.

Виробничо-територіальна система – поєднання виробничих підприємств, що характеризується взаємопов'язаним функціонуванням на основі інтеграції та певної територіальної спільності; один з типів виробничо-територіальних комплексів.

Складається з елементів, що беруть безпосередню участь у її функціонуванні, і не може функціонувати за відсутністю будь-якого з них. Виробництва, що входять до складу системи, за функціями поділяються на основні (головні), допоміжні та обслуговуючі. Виробничо-територіальні системи класифікуються за їхньою спеціалізацією (в Україні – машинобудівні, паливно-енергетичні, хімічні, агропромислові, лісопромислові, будівельно-індустріальні тощо).

Вільна економічна зона (ВЕЗ) – певна господарська територія з високим ступенем самоуправління і значним пільговим режимом, що виділена для широкого залучення іноземного капіталу, передової техніки, технологій, управлінського і маркетингового досвіду. Така зона має бути економічно і соціально високоефективною, забезпечувати випуск конкурентно-спроможної продукції (послуг) на рівні сучасних світових вимог.

Галузевий економічний район – територія, що має єдність елементів, які відносяться до однієї або кількох взаємопов'язаних (сполучених) галузей. Це район, виділений на основі одного класу господарських об'єктів у межах певної території. При виділенні таких районів використовують одну або кілька провідних ознак, що характеризують територіальне поширення однієї з галузей або виробництв промисловості, сільського господарства, будівництва, соціально-культурного комплексу та ін.

Генеральна схема планування території України – містобудівна документація, яка визначає концептуальні рішення планування та використання території України.

Генеральний план населеного пункту – містобудівна документація, яка визначає принципи вирішення розвитку, планування, забудови та іншого використання території населеного пункту.

Геопланування – наука про раціональне використання території (територіальних ресурсів) конкретного ареалу шляхом раціонального розміщення виробничих підприємств, комунікацій і місць розселення з комплексним врахуванням географічних, економічних, архітектурно-будівельних та інженерно-технічних факторів і умов. Є науковим підґрунтям планування територій і містобудування.

Геосистема – цілісне утворення, множина взаємопов'язаних елементів, функціонування яких залежить від їхнього розташування на території і від властивостей довкілля. Здатність геосистеми реагувати на зовнішні впливи уможливорює управління нею.

Геоурбаністика – (географія міст) – наука, яка пропонує погляд на місто як фокусну точку території, розглядає процес виникнення і розвитку міст як відповідь на певні потреби території. Складовими частинами геоурбаністики є: 1) характеристика районних факторів формування міст як ланок територіально-виробничих комплексів; 2) порайонна оцінка економічних умов розвитку міст (економічна освоєність території, оснащення її дорогами, інженерними комунікаціями, наявність будівельних баз, характер розселення); 3) порайонна характеристика умов проживання населення; 4) порайонна характеристика природних умов з точки зору їх впливу на планування і забудову міст; 5) характеристика міського каркасу економічних районів стосовно складу міських поселень, рисунку

їх розміщення, особливостей регіональних типів міст і локальних систем міських поселень.

Дегломерація – термін регіональної економіки, що характеризує результат процесу або політики деконцентрації промисловості з великих міських агломерацій. Визначає процес протилежний до агломерації.

Декларація щодо регіоналізму в Європі – документ, прийнятий Асамблеєю Європейських регіонів (АСР) у Базелі 1996 року. Визначає напрями майбутнього розвитку регіонів – членів АСР (300 європейських регіонів з різними розмірами та адміністративним і політичним устроєм і близько 400 мільйонів населення).

Делеговані повноваження – повноваження органів виконавчої влади, надані органам місцевого самоврядування законом, а також повноваження органів місцевого самоврядування, які передаються відповідним місцевим державним адміністраціям за рішенням районних, обласних рад.

Депресивні регіони (території) – регіони, які принципово відрізняються від відсталих (слаборозвинутих) тим, що при гірших, ніж у середньому по країні, сучасних соціально-економічних показниках, (темпи спаду виробництва у розрахунку на одного жителя, середньомісячні доходи працюючих, рівень безробіття, забезпеченість населення соціальними послугами, ступінь ротаційності місцевого бюджету, та ін.), у минулому ці регіони були розвинутими, а за виробництвом деяких продуктів посідали провідні місця в країні. Як правило, ці регіони мають досить високий рівень накопиченого виробничо-технічного потенціалу, значну частку промислового виробництва в структурі господарства, відносно

високий рівень кваліфікованих кадрів. Однак через різні причини (падіння попиту на основну продукцію або зниження її конкурентоспроможності, вичерпаність мінеральних ресурсів тощо) ці регіони втратили своє колишнє економічне значення і відносні переваги. Типовим прикладом депресивного регіону в Україні є старопромисловий Донбас, у якому депресивність регіону значною мірою визначається кризою вугільної галузі.

Державна регіональна політика – складова частина національної стратегії соціально-економічного розвитку України, тісно пов'язаної із здійсненням адміністративної реформи та впорядкуванням адміністративно-територіального устрою, і реалізується шляхом здійснення органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування системи заходів для забезпечення ефективного комплексного управління економічним та соціальним розвитком України та її регіонів – Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя. Головною метою державної регіональної політики є створення умов для динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку України та її регіонів, підвищення рівня життя населення, забезпечення додержання гарантованих державою соціальних стандартів для кожного її громадянина незалежно від місця проживання, а також поглиблення процесів ринкової трансформації на основі підвищення ефективності використання потенціалу регіонів, підвищення дієвості управлінських рішень, удосконалення роботи органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Державна стратегія регіонального розвитку в Україні – документ, який визначає стратегічні державні пріоритети, зміст та засоби реалізації Концепції державної регіональної політики в середньостроковій перспективі (4-6 років). Розробляється на середньостроковий період в ув'язці з прогнозом економічного і

соціального розвитку України на такий самий термін, Генеральною схемою планування території України. Є складовою частиною національної системи стратегічного планування регіонального розвитку.

Державна цільова програма – це комплекс взаємопов'язаних завдань і заходів, які спрямовані на розв'язання найважливіших проблем розвитку держави, окремих галузей економіки або адміністративно-територіальних одиниць та здійснюються з використанням коштів Державного бюджету України та узгоджені за строками виконання, складом виконавців, ресурсним забезпеченням.

Державне прогнозування економічного і соціального розвитку – науково обґрунтоване передбачення напрямків розвитку країни, окремих галузей економіки або окремих адміністративно-територіальних одиниць, можливого стану економіки та соціальної сфери в майбутньому, а також альтернативних шляхів і термінів досягнення параметрів економічного і соціального розвитку. Прогноз економічного і соціального розвитку є засобом обґрунтування вибору тієї чи іншої стратегії та прийняття конкретних рішень органами законодавчої та виконавчої влади, органами місцевого самоврядування щодо регулювання соціально-економічних процесів.

Державне регулювання регіональних соціальних процесів – вплив органів державної влади за допомогою різноманітних засобів (форм, методів та інструментів) на розвиток соціальних відносин, умови життя та праці населення регіонів країни. Включає: регулювання соціальних відносин у суспільстві, регламентацію умов взаємодії суб'єктів економіки в соціальній регіональній сфері (в тому числі між роботодавцями і найманою робочою силою); вирішення проблеми регіонального безробіття

та забезпечення ефективної зайнятості; розподіл і перерозподіл доходів населення; формування стимулів до високопродуктивної суспільної праці й надання соціальних гарантій економічно активній частині населення; створення системи соціального захисту населення регіонів; забезпечення розвитку елементів соціальної інфраструктури (закладів освіти, охорони здоров'я, науки, культури, спорту, житлово-комунального господарства тощо); захист навколишнього середовища.

Державні соціальні гарантії – встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших видів соціальних виплат, які забезпечують рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму.

Державні соціальні стандарти – встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами соціальні норми і нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій.

Детермінізм географічний – концепція регіонального розвитку, яка визначає об'єктивний взаємозв'язок і взаємозалежність між географічними об'єктами і явищами, між суспільством і географічним середовищем. Принцип географічного детермінізму покладений в основу регіональної соціально-економічної політики, яка вимагає конкретного підходу і врахування місцевих природних, економічних та соціальних умов при розміщенні продуктивних сил.

Децентралізація – це процес перерозподілу функцій, повноважень, людей або речей від центрального управління. Інвестиції (лат. *investio* – одягаю) – господарська операція, яка передбачає довготермінові вкладення капіталу в різні сфери та галузі народного господарства (придбання основних фондів, нематеріальних активів, корпоративних прав та цінних паперів) всередині країни та за її межами з метою привласнення прибутку.

Динамізм регіону – властивість регіону як складної системи управління, обумовлена тим, що він завжди знаходиться у стані розвитку. Його масштаби, темпи і характер на окремих етапах різні. Можна виділити періоди відносно повільного розвитку регіону і періоди швидкого росту, як правило, пов'язані зі змінами у провідних ланках територіально-виробничого комплексу регіону або міста, викликаними переоцінкою його природного або економічного потенціалу, економіко-географічного положення, кардинальними удосконаленнями в інфраструктурі.

Диференціація регіонів за рівнем людського розвитку є результатом трьох основних чинників: об'єктивних розбіжностей економічного розвитку та спеціалізації економіки регіонів; різною якістю регіонального управління і різним ступенем адаптації до ринкових умов; збереженням жорсткої фінансової централізації, успадкованої від адміністративно-командної економічної системи.

Егалітаризм у регіональному плануванні – регіональне вирівнювання, тобто зближення регіонів за рівнем життя (соціальне вирівнювання) і за економічними показниками (економічне вирівнювання) в результаті здійснення цілеспрямованої регіональної політики. Регіональне планування

має знаходити компроміс між завданням досягнення найвищих і найшвидших економічних ефектів від розміщення, які дає концентрація господарської діяльності, і завданням згладжування регіональних розбіжностей, які дає її розосередження.

Екістика (від грец. oikos – дім, житло) – теорія формування і еволюції людських поселень, висунута грецьким архітектором-містобудівником К. Доксіадісом в 50-60 роках ХХ століття. Доксіадіс і його послідовники розглядають екістику як науку, основна мета якої – створення міст різної величини з оптимальним сполученням усіх елементів їхньої планувальної структури. В основу теорії екістики закладено п'ять універсальних принципів, що використовуються при розробці регіональних і містобудівних програм. Згідно з ним людина намагається: 1) до максимуму звести свої потенційні контакти з середовищем; 2) до мінімуму звести свої енергетичні, просторові і вартісні затрати; 3) оптимізувати свій «захисний простір» у будь-який час і в будь-якому місці; 4) оптимізувати взаємостосунки з іншими елементами своєї системи життя, яка включає: природу, суспільство, споруди всіх видів і взаємозв'язки їх з дорогами і комунікаціями; 5) досягти синтезу всього вищезгаданого в плануванні міст. Всі ці принципи є сферою планування територій (геопланування).

Екологізація регіону – процес послідовного впровадження нової техніки і технології, нових форм організації виробництва, виконання управлінських та інших рішень, які дають змогу підвищити ефективність використання природних ресурсів регіону з одночасним збереженням природного середовища та його поліпшення на різних рівнях.

Екологічна безпека регіону – стан навколишнього природного середовища у межах регіону, що не загрожує здоров'ю його населення у процесі праці та життєдіяльності.

Екологічна рівновага у регіоні – динамічний стан природного середовища регіону, за якого може бути забезпечена саморегуляція і відтворення основних його компонентів – атмосферного повітря, водних ресурсів, ґрунтів, рослинного і тваринного світу.

Економічна комісія ООН для Європи (ЕКЄ), Європейська економічна комісія – регіональна комісія Економічної і соціальної ради ООН, що створена в 1947 р. Мета ЕКЄ – сприяти погодженню дій, спрямованих на економічний розвиток країн Європи, підтримувати та зміцнювати економічні відносини між певною країною Європи та іншими країнами світу. Найвищий орган ЕКЄ – пленарна щорічна сесія. Місцезнаходження Секретаріату – Женева. Україна є членом ЕКЄ ще з часів Радянського союзу.

Економічне районування – науково обґрунтований поділ країни або великого регіону на економічні райони, що історично склалися або формуються в процесі розвитку продуктивних сил і об'єктивно відбивають територіальний поділ праці. Економічне районування сприяє раціональному розвитку кожного з районів, раціональному використанню природних умов і ресурсів та в кінцевому підсумку прискореному соціально-економічному розвитку всієї країни.

Економічний ефект у регіоні – корисний результат економічної діяльності в регіоні, який вимірюється найчастіше як різниця між грошовим доходом від діяльності в регіоні та грошовими витратами на її здійснення.

Економічний мікрорайон – територія, виділена для цілей планування територій на основі дрібного економічного районування. Виділяється в адміністративних границях, а у випадках, коли територія в адміністративних границях не має необхідної з позицій планування територіальної цілісності, заново. Економічні мікрорайони являють собою спеціалізовані території. Насамперед, це лісопромислові та нафтогазовидобувні райони, райони зрошувального рільництва, курортні райони, які займають кілька адміністративних районів.

Економічний потенціал регіону – сукупна здатність галузей народного господарства регіону виробляти продукцію, здійснювати капітальне будівництво, перевезення вантажів, надавати необхідні послуги населенню. Визначається досягненнями науки і техніки, обсягом виробничих потужностей, наявністю транспортних засобів, економічно активного населення, якістю їхньої професійної підготовки, ступенем розвитку галузей сфери обслуговування населення та ін. Економічний потенціал оцінюється при опрацюванні регіональної стратегії розвитку обсягами, структурою, рівнем використання, ступенем зношеності основних фондів, розгалуженістю виробничої бази, наявністю наукоємних, інвестиційно спроможних галузей і підприємств, здатних до реалізації інноваційної моделі економічного зростання, ступенем кваліфікації трудових ресурсів, потужністю, технічним станом та щільністю інженерно-транспортної інфраструктури регіону.

Економічний район – територіально цілісна частина народного господарства країни, яка має виробничу спеціалізацію і через суспільний поділ праці пов'язана з іншими частинами країни. Економічний район, окрім спеціалізації, характеризується і низкою інших ознак – певним економіко-географічним

положенням, своєрідними природними, економічними і історичними умовами, а також комплексністю і потенційними можливостями управління економічною і територіальною структурами.

Екстенсивний шлях розвитку регіону – засіб збільшення обсягів його виробництва за рахунок кількісних факторів економічного зростання: додаткового залучення робочої сили, розширення посівних площ, збільшення видобутку сировини, будівництва нових об'єктів. Можливості екстенсивного розвитку, як правило, визначаються наявністю обмежених природних і трудових ресурсів.

Європейська асоціація агентств регіонального розвитку (EURADA) – міжнародна громадська організація, яка координує діяльність агентств регіонального розвитку (АРР) в Європі. Створена у грудні 1991 року, зареєстрована у Бельгії (Брюссель). Асоціація визнає принципово важливим для АРР виконання таких завдань: 1) надання допомоги у створенні підприємств; 2) консультивання підприємств, а також тренування їх управлінського персоналу; 3) розвиток та реклама зон підприємництва з метою залучення місцевих та зарубіжних інвесторів; 4) сприяння поширенню сучасних технологій та створенню підприємницьких мереж; 5) створення бізнес-інкубаторів та управління ними; 6) надання капіталу підприємствам; 7) проведення досліджень, а також участь у територіальному плануванні; 8) відродження депресивних територій.

Європейська хартія про місцеве самоврядування – документ, підписаний державами – членами Ради Європи 15 жовтня 1985 року, яким передбачено існування в цих країнах місцевих органів самоврядування, які наділені уповноваженими для

прийняття рішень органами, створеними демократичним шляхом, і які мають широку автономію щодо своєї компетенції, порядку її здійснення і необхідних для цього засобів.

Європейський фонд регіонального розвитку (ЄФРР, European Regional Fund) – складова частина бюджету Європейського економічного співтовариства, згодом Європейського Союзу (ЄС). Створений у 1975 році для фінансування заходів по подоланню існуючих регіональних диспропорцій в країнах ЄС шляхом участі в розвитку та структурній перебудові регіонів, що відстають у розвитку і в конверсії від індустріально розвинених регіонів. Кошти фонду виділяються країнами, як правило, для депресивних районів, де рівень безробіття вищий, ніж у середньому по країні.

Європейські співтовариства – регіональні об'єднання західноєвропейських країн: Європейське об'єднання вугілля та сталі (ЄОВС), Європейське співтовариство з атомної енергії (Євратом) та Європейське економічне співтовариство (ЄЕС), які формують основу розвитку та функціонування Європейського Союзу. Оформилося в єдину міжнародну урядову організацію з набранням чинності у 1967 році Договору про створення єдиних наднаціональних органів. Відтоді ці співтовариства мають спільні наднаціональні органи: Раду Міністрів – законодавчий орган, Комісію Європейських співтовариств – виконавчий орган, якому надано виключне право подавати на затвердження Ради Міністрів проекти законів; Європейський парламент – орган, який контролює діяльність Комісії і затверджує бюджет; Суд Європейських співтовариств – вищий судовий орган. Пізніше з'явилося ще два органи: Європейська рада, до складу якої входять глави урядів і держав Європейських співтовариств, і Європейське політичне співтовариство. Згідно з

Маастрихтською угодою 1993 року Європейські Співтовариства перетворилися на Європейський Союз.

Єврорегіон – юридично оформлена (за нормами Ради Європи) територія транскордонного співробітництва між територіальними громадами або місцевими органами влади прикордонних регіонів двох або більше держав, які мають спільний кордон. Це співробітництво спрямоване на координацію взаємних зусиль і здійснення ними узгоджених заходів у різних сферах життєдіяльності відповідно до національних законодавств і норм міжнародного права, для розв’язання спільних проблем і в інтересах людей, що населяють цю територію по обидва боки державного кордону. Діяльність єврорегіонів розглядається як один з елементів загальноєвропейської системи пріоритетів, який відповідає принципів інтеграції держав через інтеграцію регіонів. Відомі, наприклад, Єврорегіон «Сартолюкс», що включає Саар (ФРН), Лотарингію (Франція), і державу Люксембург. До єврорегіону «Нейсе» входить ряд східних земель ФРН, західні воєводства Польщі і західні округи Чехії (всі вони розташовані вздовж ріки Нейсе). Україна бере участь у діяльності трьох єврорегіонів – «Карпатський» (Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська області, 1993 р.), «Буг» (Волинська область, 1993 р.), «Нижній Дунай» (Одеська область, 1998 р.). Триває робота зі створення еко-єврорегіону «Верхній Прут» за участю Чернівецької області.

Житлово-комунальне господарство – одна з галузей економіки міста, яка забезпечує ефективне функціонування житлового та нежитлового фонду. Складається з таких підгалузей: житлове господарство, водопровід та водопостачання, каналізаційне господарство, шляхове господарство, зелене господарство, газопостачання, тепlopостачання, електропостачання, благоустрій та санітарне очищення міста, зовнішнє освітлення міста,

система протизсувних заходів, ритуальне обслуговування населення.

Життєвий цикл регіональний – цикл регіонального розвитку, обумовлений підходом до виробництва в регіоні товарів як до процесу з певними стадіями: поява нового продукту, зростання його виробництва, зрілість (насиченість), скорочення.

Зайнятість населення регіону – система соціально-економічних відносин, пов'язаних із забезпеченням економічно активного населення регіону робочими місцями та участю його в суспільно корисній діяльності. Обумовлена специфікою природно-економічної зони, етнічним складом населення, формами розселення (місто, село) та ін. Кількісно характеризується рівнем залучення населення або його окремих груп до суспільно корисної діяльності.

Інвестиційна діяльність (інвестування) – це сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб та держави щодо реалізації інвестицій.

Інвестиційна привабливість регіону – це сукупність політичних, економічних, правових, соціальних, екологічних чинників, які зумовлюють поведінку діючих та потенційних суб'єктів інвестиційної діяльності щодо вкладення інвестицій у розвиток економіки регіону.

Інвестиційний цикл – комплекс заходів від моменту прийняття рішення про інвестування галузей і сфер економіки регіону (міста) до завершальної стадії інвестиційного проекту, наприклад, науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, прийняття інвестиційних рішень, планування і проектування.

Інвестори – це суб'єкти інвестиційної діяльності, які приймають рішення про вкладення власних, позичкових і залучених майнових та інтелектуальних цінностей в об'єкти інвестування.

Індекс вартості життя – це індекс роздрібних цін спеціального набору товарів і послуг, що входить в бюджет середнього споживача (споживчий кошик) і становить його прожитковий мінімум. Зазвичай індекс вартості життя ототожнюється з індексом споживчих цін. Зміна вартості життя залежить від зміни споживчих цін і структури споживання. Проблемою, що виникає при розрахунку індексу вартості життя, є визначення фіксованого набору предметів споживання (споживчий кошик) для різних груп населення. При його розрахунку можливим є використання двох підходів. Перший базується на встановлених нормативах споживання, тому і має назву нормативний; другий передбачає визначення споживчого кошика на основі фактичної структури споживчих витрат, яка встановлюється за показниками сімейних бюджетів; це статистичний підхід. На практиці, а саме в регіональному аналізі, перевага віддається останньому методу.

Індикативне планування – це одна з форм державного регулювання ринкової економіки, започаткована урядами зарубіжних країн після Другої світової війни, яка представляє собою процес формування системи параметрів (індикаторів), що характеризують стан і розвиток економіки країни і відповідають державній соціально-економічній політиці, а також становлення заходів державного впливу на соціальні і економічні процеси з метою досягнення вказаних індикаторів.

Ініціативні регіональні програми ЄС – програми регіонального розвитку, які ЄС реалізує за власною ініціативою (тобто незалежно від національних урядів). Об'єктами цих програм є

проблеми певних типів регіонів. Так, програма URBANIZATION передбачає економічне і соціальне перетворення (конверсію) кризових міст, селищ і міських ареалів з метою забезпечення сталого розвитку; програма LEADER – розвиток сільської місцевості на основі місцевих ініціатив; програма EQUAL – транснаціональне співробітництво, спрямоване на реалізацію нових засобів боротьби з усіма видами дискримінації і нерівності на ринку праці; INTERREG – транснаціональне, прикордонне і міжрегіональне співробітництво, спрямоване на стимулювання збалансованого і гармонійного розвитку європейського простору.

Кадастр (від франц. cadastre – реєстр) – систематизований звід відомостей, який складається періодично або шляхом безперервних спостережень над відповідним об'єктом. Розрізняють кадастри земельний, водний, лісовий, родовищ корисних копалин, тваринного світу, містобудівний, меліоративний, кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Кадастровий план – графічне супроводження реєстрів містобудівного кадастру, що містить опис меж землекористування, фіксує наявність будинків та споруд, інженерних, транспортних мереж та ін. На кадастровому плані зазначається код ділянки. Визначення меж кадастрової ділянки на основі групування ділянок землекористування з урахуванням адміністративно-територіального поділу міста, функціонального зонування його території, транспортного районування та природних обмежень є передумовою кадастрового районування території міста.

Кантон (франц. *canton* – округ) – 1) федеративна територіальна одиниця в Швейцарії; 2) невелика адміністративно-територіальна одиниця в Бельгії, Франції та у деяких інших країнах.

Каркас території – область зосередження функціональної активності найбільш масових процесів життєдіяльності населення, пов'язаних з високою інтенсивністю освоєння простору. Решта території регіону (міста) утворює так звану «тканину» – зону переважної локалізації видів діяльності, що не потребують високої просторової концентрації. Для великих регіонів каркас – це його міста плюс транспортна мережа. Для міст і міських агломерацій каркас співвідноситься з їхньою планувальною структурою. Він являє собою сукупність найбільш масових за значенням, функціями і інтенсивністю використання території структурних частин і елементів міста (агломерації), їх взаємного розташування і зв'язків між ними.

Карпатський євро регіон – один з євро регіонів, у діяльності якого бере участь Україна. Утворений у 1993 році у Дебрецені (Угорщина). До його складу входять прикордонні адміністративні одиниці п'яти держав – Угорщини, Польщі, Румунії, Словаччини, України. Охоплює територію прощеною 132,7 тис. кв. км. з населенням 14 млн. осіб. Карпатський євро регіон – це транскордонна асоціація прикордонних адміністративних районів країн, що входять до його складу, яка створена з метою координації транскордонного співробітництва. Пріоритетами функціонування Карпатського євро регіону вважаються: розвиток транспортного зв'язку на його території; вирішення проблем розвитку інфраструктури, туризму; створення сучасної функціональної структури економіки регіону; розширення європейського та атлантичного співробітництва та ін.

Карпатський фонд – (Фонд розвитку Карпатського євро регіону) – міжнародна неурядова транскордонна фундація, до основних завдань якої належить сприяння становленню громадянського суспільства у цьому регіоні Європи, сталому розвитку цієї частини континенту та гармонізації міжетнічних відносин. Основна мета Фонду – налагодження транскордонної співпраці, зміцнення добросусідських відносин і соціальної стабільності у транскордонних областях Угорщини, Польщі, Румунії, Словаччини, України шляхом надання фінансової та технічної допомоги відповідним проектам і програмам. Виконує функції посередника між великими міжнародними фондами, зацікавленими в розвитку транскордонного співробітництва, міжетнічної співпраці, відродженні сільських громад унікального євро регіону та місцевими громадськими організаціями і органами місцевого самоврядування.

Класифікаційні ознаки соціальних ризиків та їх види: сфера діяльності суб'єктів ризику (професійні та побутові); кількість настання ситуацій ризику (одноразові та багаторазові); характер наслідків для суб'єктів (негативні та нульові); характер обліку (внутрішні та зовнішні); масштаб події або рівень виникнення (мікрорівень, галузеві, міжгалузеві, регіональні, державні та глобальні). Рекомендована класифікація соціальних ризиків уможлиблює більш повно розкрити сутність соціального ризику й обґрунтувати напрямки розвитку системи соціального захисту населення.

Кластер – географічно близька група компаній і взаємодіючих інститутів в специфічній області, які пов'язані спільними рисами, і взаємодоповнюють один одного (М. Портер, 1998 р.).

Комітет регіонів ЄС – організація консультативного характеру, створена у 1993 році у рамках інституціональної системи ЄС для

врахування регіонального чинника у європейському просторі. Діяльність комітету сприяє включенню актуальних місцевих питань до розгляду, а також забезпечує представництво регіональних та місцевих спільнот у процесі прийняття рішень Європейським Союзом. Комітет регіонів складається з 222 членів – представників регіональних і місцевих адміністрацій європейських країн. Він подає на розгляд органів ЄС пропозиції з різних аспектів регіонального розвитку. Комітет регіонів ЄС включає вісім спеціалізованих комісій: 1) регіональна політика, економічний розвиток, місцеві та регіональні фінанси; 2) упорядкування сільської зони, сільське господарство, рибальство, ліс, море, гірська зона; 3) транспорт і комунікаційні мережі; 4) урбаністична політика; 5) упорядкування території, довкілля, енергетика; 6) освіта, виховання; 7) Європа громадян, наукові дослідження, культура, молодь, інтереси споживачів; 8) економічне і соціальне об'єднання.

Конгрес місцевих та регіональних влад Європи (КМРВС) – консультативний орган Ради Європи, що представляє місцеві та регіональні органи влади країн-членів Ради Європи. Утворений у 1994 році. Головна мета Конгресу – забезпечення участі місцевих і регіональних органів влади у роботі Ради Європи, зміцнення та подальший розвиток місцевої демократії в країнах Центральної та Східної Європи, а також посилення міжрегіонального і транскордонного співробітництва, впровадження стандартів Ради Європи на місцевому та регіональному рівнях у країнах молоді демократії, що має сприяти реалізації загальноєвропейської інтеграційної політики та утвердження демократії на теренах всієї Європи. Україна отримала право на членство в Конгресі у листопаді 1995 року, після вступу до Ради Європи.

Концепція державної регіональної політики в Україні – документ, що визначає принципи напрями, довгострокові завдання, пріоритети, засоби та етапи діяльності держави щодо регіонального розвитку. Є складовою частиною національної системи стратегічного планування регіонального розвитку.

Концепція розвитку регіону – 1) це сукупність найбільш суттєвих елементів теорії регіонального розвитку, викладена в конструктивній, прийнятній для практики формі; це теорія, переведена в алгоритм вирішення конкретної проблеми; 2) провідний задум, що визначає стратегію дій у здійсненні реформ, програм, планів розвитку регіону.

Критерії визначення проблемних регіонів ЄС – єдині для країн-членів ЄС критерії класифікації найвідсталіших регіонів ЄС: рівень ВВП на душу населення нижче середнього по ЄС; мінімум 20 % зайнятості населення у депресивних галузях економіки; більша частка зайнятості населення у сільському господарстві, ніж в інших регіонах держав-членів ЄС; високий рівень безробіття (мінімум 3,5 %), а також не менше, ніж на 20 % вищий середнього по країні. Відповідно до цієї класифікації частка населення «відсталих» регіонів становила 100% населення Ірландії, 51 – Італії, 36 – Великої Британії, 33 – Франції, 32 – Данії, 17 – Бельгії, 15 – Нідерландів, 12 – ФРН, 11 – Люксембургу. Всього на території таких регіонів проживало 40 % населення країн-членів ЄС.

Лаг у розвитку регіону – економічний показник, що характеризує часовий інтервал між двома взаємопов'язаними явищами в економічному розвитку регіону, одне з яких є причиною, а інше – наслідком. У контексті розвитку регіону (міста) як складної динамічної системи управління йдеться про часовий інтервал, який розділяє момент управління системою

(прогнозування, планування, програмування, проектування) або момент вкладання грошей в регіональну економіку і момент реалізації відповідних рішень на практиці.

Ліга міст „Євросіті” – об’єднання близько 200 європейських міст, до якого входять як міста країн – членів ЄС, так і країн Центральної і Східної Європи, які не входять до ЄС. Основними напрямками роботи є обмін досвідом управління і господарювання, лобювання інтересів регіонів у національних і міжнародних організаціях.

Локальна система розселення – розташована в межах компактної території сітка поселень, об’єднаних між собою виробничими зв’язками, системою обслуговування населення, транспортною мережею, системою інформації, єдиною політикою природокористування і охорони навколишнього природного середовища, централізацією управління автономними об’єктами системи. В локальній системі об’єктивно існує можливість щоденного особистого спілкування і обміну інформацією всіх представників її активного населення. З соціологічної точки зору локальна система може ототожнюватися з соціумом – первинним територіальним осередком, що об’єднує колективи і окремих людей, в рамках якого проявляється сукупність стосунків і найбільш інтенсивно розвиваються демографічні процеси.

Людність поселень – чисельність постійного населення міських і сільських поселень, один з основних показників при характеристиці величини поселень та їхньої класифікації. Людність поселення пов’язана з соціально-економічними функціями, які виконує поселення у системі розселення.

Людського розвитку індекс – спеціальний сукупний індекс, який на підставі відповідних показників дає узагальнюючу оцінку людського прогресу. Такими показниками є ВВП на душу населення, рівень освіченості і тривалість життя. Вперше розроблений у 1990 році ООН. Розраховується для окремих соціальних та етнічних груп, регіонів та є індикатором їхнього добробуту.

Магістрат – 1) міське управління в деяких країнах (Норвегія, Швеція, Данія та ін.), що складається з чиновників, призначених урядом, або вибраних осіб; 2) назва міського управління, те ж саме, що муніципалітет. В Україні у XV-XIX ст. – орган міського самоврядування, що здійснював адміністративно-судові функції і відповідно складався з двох колегій – ради (адміністративний орган) і лави (судовий орган); 3) чиновник судової влади (суддя, слідчий, прокурор) в Італії, Франції та деяких інших зарубіжних країнах.

Макроінструменти регіональної економічної політики – загальноекономічні регулятори, які впливають на поведінку багатьох економічних суб'єктів на певних територіях. Це диференційовані по регіонах параметри (нормативи, ставки тощо) і умови загальнодержавної податкової, кредитної, інвестиційної, соціальної політики. Так, для стимулювання економічного зростання або підтримки проблемних регіонів установлюються знижені ставки податків на підприємництво, пільгові кредитні ставки, пільгові транспортні тарифи. Метою застосування таких стимулів є підвищення конкурентоспроможності певних регіонів на національному і зовнішніх ринках.

Макрорегіоналізація – суспільно-економічне, науково-обґрунтоване виділення за певними ознаками великих територій країни, що історично склалися або формуються в процесі розвитку продуктивних сил і об'єктивно відбивають територіальний поділ праці.

Макрорегіони – великі регіони, що можуть охоплювати групу найбільших у країні адміністративно-територіальних одиниць, які, на відміну від останніх, не мають повного складу органів регіонально-державного управління. Створюються насамперед для стратегічного планування та удосконалення макроструктури економічного простору.

Міжгалузеві комплекси – це згрупованість економічно взаємопов'язаних галузей на основі міжвідомчих зв'язків, у яких підприємства різних відомств мають певну самостійність, але формуються навколо головної галузі і разом з нею беруть участь у територіальному поділі праці.

Мікрорайон – містобудівне утворення з повним комплексом повсякденного обслуговування населення. Елемент функціональної і планувальної структури житлового району. Розміщується на звільненій від транзитного руху транспорту міжмагістральній території площею 10-60 га, чисельність населення – від 4 до 15 тисяч осіб. Межами мікрорайонів є, як правило, вулиці, проїзди, природні рубежі. Мікрорайон може ділитися на містобудівні комплекси або житлові групи.

Місія регіону – головна мета розвитку регіону, що характеризує вищий сенс існування громади в майбутньому. Значною мірою вона залежить від довготермінового бачення суспільством того, яким воно прагне стати. Обґрунтовується та визначається за умов чіткого уявлення про наявні майбутні ресурси регіону,

його конкурентоспроможність на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Місто, міське поселення – населене місце, значне за розмірами, чисельністю і густотою населення, зайнятого переважно у неаграрних сферах діяльності. Виконує, як правило, промислові, наукові, транспортні, курортні, торговельні, культурні та адміністративно-господарські функції і відзначається концентрацією виробництва і підвищеною компактністю переважно багатоповерхової забудови з певним рівнем архітектурно-художнього оформлення, та інженерно-технічного устаткування. Населення міста веде своєрідний (міський) спосіб життя та повсякденної діяльності і за їхніми формами об'єднане в певну соціально-територіальну спільність. Місто є історично-конкретною соціально-просторовою формою існування суспільства.

Місцева державна адміністрація – це місцевий орган виконавчої влади. Місцева державна адміністрація в межах своїх повноважень здійснює виконавчу владу на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, а також реалізує повноваження, делеговані їй відповідною радою. Місцеві державні адміністрації є юридичними особами.

Міське самоврядування – це право та змога органів місцевого самоврядування в межах чинного законодавства країни здійснювати регулювання та управління суттєвою часткою суспільних справ, які відносяться до їхньої компетенції, в інтересах місцевого населення.

Місцевий референдум – форма прийняття територіальною громадою рішень з питань, що належать до відання місцевого самоврядування, шляхом прямого голосування. Предметом

місцевого референдуму може бути будь-яке питання, віднесене Конституцією України, законами України до відання місцевого самоврядування. На місцевий референдум не можуть бути винесені питання, віднесені законом до відання органів державної влади. Рішення, прийняті місцевим референдумом, є обов'язковими для виконання на відповідній території.

Модель регіональної соціальної політики України має представляти собою симбіоз лібералізму та соціальної орієнтації. Перший дає можливість в умовах відсутності достатніх фінансових коштів у держави створити умови для самореалізації і самозабезпечення економічних суб'єктів регіону. Друга складова передбачає формування раціональної системи регіонального соціального захисту населення. В умовах соціально-ринкової трансформації держава має виступити соціальним амортизатором перетворень і одночасно проводити активну соціальну політику на нових, адекватних ринковим вимогам засадах. Підвищення ролі соціальних амортизаторів має місце на етапах: системної, соціально-економічної трансформації; структурної перебудови; виходу на новий щабель економічного розвитку; переходу до нового рівня цивілізації.

Модель соціального захисту в адміністративно-командній економіці – це модель де характерним є превалювання ідеї вторинності соціальної сфери щодо виробництва; жорсткий контроль державою соціальних відносин; зрівняльний принцип розподілу (егалітаризм), низький рівень доходів; визнання зарплати, отриманої на державних підприємствах, їх основним джерелом; заохочення колективних форм споживання, у тому числі в «натуральному вираженні» (надання безоплатного житла, відпочинку, соціальних послуг тощо), на шкоду

ринковим грошовим трансфертам; незацікавленість в особистих збереженнях та інвестуванні.

Модель соціальної сфери регіону Г. Мюрдаля відображає залежність між розвитком бізнесу, обсягами доходів фірм і населення, місцевими бюджетами і регіональною інфраструктурою. Чим розвинутіша економіка регіону, тим більші доходи отримують населення регіону і фірми, що через податкову систему приводить до зростання відрахувань у місцеві бюджети. В результаті органи місцевого самоврядування мають більші можливості для розвитку соціальної інфраструктури регіону. Тим самим в подальшому на наступному етапі забезпечуються привабливіші умови для ведення економічної діяльності і створюються стимули для припливу додаткових капіталів у даний регіон. Аналогічний мультиплікативний процес має місце і щодо доходів населення. Розвинута економіка потребує кваліфікованої робочої сили, а отже і більших доходів; впорядкована і забезпечена соціальними благами територія приваблює забезпечені верстви населення для проживання, що, в свою чергу, приводить до подальшого зростання податкових надходжень у місцеві бюджети і т. д.

Модель соціальної сфери регіону Харрода-Домара базується на тому, що райони, які швидко розвиваються, мають високий рівень доходів, внаслідок чого відбувається приплив робочої сили і капіталу в ці райони. Зростає обсяг податків до місцевих бюджетів, що зумовлює розвиток соціальної сфери регіону.

Наднаціональна регіональна політика Європейського союзу – регіональна політика, яка здійснюється ЄС для доповнення і посилення регіональної політики держав-членів ЄС у напрямі зменшення міжрегіональних соціально-економічних контрастів і збільшення ефективності міжрегіональної інтеграції в

масштабах ЄС. Необхідність її обумовлена тим, що економічний простір сучасного ЄС має досить складну структуру, а механізм ринкової конкуренції в рамках ЄС може не тільки поліпшувати, а й погіршувати стан окремих регіонів у процесі європейської інтеграції. В основі наднаціональної регіональної політики ЄС лежать три принципи, які відбивають ідеологію Європейської інтеграції: партнерство, тобто тісну координацію дій між ЄС, національними урядами, регіональними і місцевими органами влади; субсидіарність як одну з основ федералізму; адиціоналізм (доповнюваність) при акумулюванні ресурсів для підтримки регіонів (взаємодоповнення коштів ЄС і національних інвестицій).

Національна система стратегічного планування регіонального розвитку в Україні – національна система, до складу якої входять: Концепція державної регіональної політики; Державна стратегія регіонального розвитку; Регіональна стратегія розвитку; Програми економічного і соціального розвитку; Контракти регіонального розвитку.

Неокласична модель соціальної сфери регіону виходить з того, що нові райони, які розвиваються, хоча і мають чистий приплив капіталу, однак рівень доходів у них невисокий і робоча сила має тенденцію до відтоку, що, в свою чергу, призводить до низьких надходжень у місцеві бюджети і як результат – до зменшення відрахувань на розвиток соціальної сфери, а, отже, і до її скорочення. Неокласична модель підходить для районів, котрі стали розвиватися на базі використання місцевої робочої сили в забезпечених трудовими ресурсами регіонах з відносно низьким рівнем доходів населення та якістю його життя, що склалися традиційно.

Німецька модель соціальної політики (ФРН, Франція, Австрія) характеризується високими обсягами ВВП, що перерозподіляється через державний бюджет (близько 50%), створенням розвинутої системи соціального захисту на основі залучення коштів держави та підприємців.

Об'єднання територіальних громад (комун) – добровільне формування громад з метою об'єднання власних фінансових ресурсів для вирішення спільних проблем або отримання від держави більш сприятливого режиму надання фінансової допомоги. В розвинутих країнах Європи користується державною підтримкою. У Франції передбачено фінансове стимулювання державою об'єднання комун, у ФРН держава законодавчо сприяє різним типам об'єднань громадян (зокрема таким, де функції управління делегуються одному з муніципалітетів або створюється спеціальний орган управління спільними місцевими справами). У випадках, коли ресурси територіальних громад недостатні для надання населенню потрібних послуг, закони ФРН, Великої Британії та Іспанії передбачають обов'язковість об'єднання цих громад.

Об'єкти регіонального соціального захисту – це усі верстви населення регіону без винятку.

Обласний бюджет – план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення спільних інтересів територіальних громад, виконання місцевих програм, здійснення бюджетного вирівнювання.

Основні форми регіонального соціального захисту населення – це соціальна допомога та соціальне страхування. Основна відмінність між ними полягає в джерелах фінансування, функціях і ролі держави в їх організації та діяльності. Форми

соціального захисту можуть приймати наступні види: соціальні виплати (пенсії, допомоги, компенсації, стипендії), пільги, субсидії й соціальні послуги.

Оцінка рівня життя населення регіонів України проводиться за трьома аспектами: 1. Матеріальний добробут населення. 2. Умови життя населення. 3. Соціальне середовище. Матеріальний добробут населення найбільш повно характеризує масштаби розшарування населення за рівнем доходів, витрат і майнового стану, яким визначається соціальний статус особи або соціальної групи в соціально-економічній структурі суспільства. Умови проживання населення – це кількісні (загальна площа житла) та якісні (обладнання житла зручностями) показники, які дають уяви про житлові умови населення регіону. Другою за вагомістю характеристикою умов проживання населення є розвиненість соціальної інфраструктури, основна мета розвитку якої – надання максимальній кількості мешканців регіону благ та послуг високої якості відповідно до науково обґрунтованих нормативів або фактичних потреб. Соціальне середовище – складовими цього блоку є соціальне самопочуття та соціальна напруга.

Парадигма регіональна – метод дослідницької регіональної програми, модель постановки регіональних проблем, прийнята як зразок вирішення дослідницьких завдань, панівний спосіб наукового мислення, виражений у певній завершеності та відносній узгодженості поглядів на навколишні явища й речі, що належать до компетенції регіональної економіки. Вона характеризує історично певний стан історичної думки й означає стійку схему наукової діяльності, теоретико-методологічну модель тієї чи іншої регіональної проблеми. Поняття «парадигма» запровадив американський філософ та історик науки Г. Кун.

Планування територій – процес регулювання використання територій, який полягає у створенні та впровадженні містобудівної документації, ухваленні та реалізації відповідних рішень.

Податок — обов'язковий, індивідуально безоплатний платіж, що стягується органами державної влади різних рівнів з юридичних осіб і фізичних осіб з метою фінансового забезпечення діяльності держави й (або) муніципальних утворень.

Показники розвитку соціальної інфраструктури регіону – це показники розвитку житлово-комунального господарства (забезпеченість житлом, комунальними послугами тощо); показники розвитку освіти і культури (забезпеченість

дошкільними закладами освіти, школами, бібліотеками, театрами, музеями тощо); показники охорони здоров'я, фізичної культури і соціального забезпечення (ступінь забезпеченості населення лікарняними ліжками, матеріалами, медикаментами і кадрами, середня тривалість життя людини; смертність дорослого населення; материнська і дитяча смертність, захворювання працюючого населення тощо).

Посадова особа місцевого самоврядування – особа, яка працює в органах місцевого самоврядування, має відповідні посадові повноваження у здійсненні організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій і отримує заробітну плату за рахунок місцевого бюджету.

Право комунальної власності – право територіальної громади володіти, доцільно, економно користуватися і ефективно розпоряджатися на свій розсуд і в своїх інтересах майном, що належить їй, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування.

Представницький орган місцевого самоврядування – виборний орган (рада), який складається з депутатів і відповідно до закону наділяється правом представляти інтереси територіальної громади і приймати від її імені рішення.

Принципи місцевого самоврядування – основні засади здійснення місцевого самоврядування, серед яких: народовладдя; законність; гласність; колегіальність; поєднання місцевих і державних інтересів; виборність; правова, організаційна та матеріально-фінансова самостійність в межах повноважень, визначених законами; підзвітність та відповідальність перед територіальними громадами їх органів та посадових осіб; державна підтримка та гарантії місцевого

самоврядування; судовий захист прав місцевого самоврядування.

Природні ресурси – це компоненти та сили природи, які використовуються або можуть бути використані як засоби виробництва та предмети споживання для задоволення матеріальних і духовних потреб суспільства, а також для підвищення якості життя людей.

Природно-ресурсний потенціал (ПРП) території — це сукупна продуктивність природних ресурсів, засобів виробництва і предметів споживання, яка виражається в їхній сукупній споживній вартості.

Природокористування – це сфера суспільно-виробничої діяльності, яка направлена на задоволення економічних, екологічних, оздоровчих, лікувальних, культурних, естетичних та інших потреб людства за допомогою природних ресурсів.

Пріоритети регіональної політики ЄС – пріоритетні напрямки, зумовлені наявністю відсталих регіонів і необхідністю проведення структурних змін: 1) сприяння структурній перебудові та розвитку депресивних регіонів (стосується лише тих регіонів, де рівень ВВП на душу населення протягом трьох років був нижче за 75% від середнього по ЄС); 2) надання фінансових ресурсів регіонам, де спостерігається стагнація промисловості; 3) боротьба з тривалим безробіттям та підтримка ініціатив щодо зайнятості населення регіонів; 4) адаптація підприємців, робітників у промисловості та у сфері виробництва до кардинальних змін, що загрожують безробіттям; 5) фінансування розвитку сільськогосподарських територій та прискорення структурної перебудови сільського господарства; 6) допомога північним країнам ЄС із вкрай низькою густиною населення їхніх територій.

Прогнозування регіонального розвитку – опис передбачуваних напрямків і параметрів розвитку регіонів, їхньої економіки, екології і соціальної сфери на основі аналізу їхніх рушійних сил, закономірностей, структури та інших факторів вірогідної поведінки протягом певного періоду, а також можливих наслідків такого розвитку. В регіональній економіці і містобудуванні – це наукове передбачення перспектив розвитку регіонів, міст, селищ і сільських населених пунктів. Розрізняють прогнозування дослідницьке та нормативне. Перше базується на виявленні реальних і можливих тенденцій розвитку об'єкту і спрямоване з сьогодення на майбутнє. Друге засноване на нормативах і спрямоване від „бажаного” майбутнього у теперішнє, визначає можливі шляхи досягнення цього „бажаного” стану. Дослідницьке і нормативне прогнозування взаємно доповнюють одне одного. Відповідно до чинного законодавства в Україні здійснюються прогнози економічного і соціального розвитку АР Крим, областей, районів, міст на середньостроковий період (на п'ять років).

Програма економічного і соціального розвитку України – документ, в якому визначаються цілі та пріоритети економічного і соціального розвитку, засоби та шляхи їх досягнення, формується взаємоузгоджена і комплексна система заходів органів законодавчої і виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, спрямованих на ефективне розв'язання проблем економічного і соціального розвитку, досягнення стабільного економічного зростання, а також характеризуються очікувані зміни у стані економіки та соціальної сфери.

Програми транскордонного співробітництва PHARE – розроблена в 1989 році Європейським Союзом програма допомоги країнам Центральної та Східної Європи у системній

економічній трансформації. Оскільки Польща та Угорщина стали її першими учасниками, програма отримала назву PHARE (Poland-Hungary: Action for Reconstructing of Economies). Після того, як зміни охопили інші країни Центральної та Східної Європи, програма була поширена на Чеську Республіку, Словаччину, Словенію, Болгарію, Румунію, Литву, Латвію, Естонію та Македонію. На сьогодні програма PHARE є головним каналом фінансового та технічного співробітництва Європейського Союзу з країнами Центральної та Східної Європи.

Прожитковий мінімум – вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування, а також мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості.

Промисловий кластер – ряд галузей, що взаємодіють як покупець-постачальник або постачальник-покупець, а також за допомогою загальних технологій, загальних каналів закупівель або розподілу, загальних трудових об'єднань (М. Портер, 1990 р.).

Районний бюджет – план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення спільних інтересів територіальних громад сіл, селищ, міст районного значення, виконання місцевих програм, здійснення бюджетного вирівнювання.

Район – територія (акваторія), виділена за однією провідною або за сукупністю яких-небудь ознак чи явищ, чітко відмежована від подібних територій або ж їх частин.

Регіон – це територіально-цілісна частина країни, яка відрізняється своєрідністю природного середовища, що зумовлює тип та структуру економіки, яка характеризується своєрідним співвідношенням різних галузей господарства, глибокими та різноманітними зв'язками між ними, закінченим циклом відтворення, спільними рисами історичного розвитку, виробничими навиками, соціально-культурними традиціями населення, функціональними особливостями (спеціалізацією), яка виділена за сукупністю цих ознак в адміністративну одиницю та являє собою підсистему соціально-економічного комплексу країни.

Регіоналізація – 1) розвиток, укріплення економічних, політичних та інших зв'язків між областями або державами, що входять до одного регіону; виникнення регіональних об'єднань держав. Формами регіоналізації є утворення митних союзів, торговельних преференцій на зразок квот, здійснення спільної валютної політики і системи платіжного обліку з іншими країнами тощо. На сучасному етапі регіоналізація виявляється у створенні економічно інтегрованих просторів; 2) специфічність, розмаїття напрямків регіональної політики, що проводиться в окремих регіонах, яке пов'язане з їхніми особливостями; 3) те ж саме, що районування; 4) зовнішньоторговельні привілеї двох країн.

Регіоналістика – сукупність дисциплін і напрямків, методологічних підходів та методичних прийомів, об'єктом дослідження яких є регіон. Сюди також відносяться теорія районування, регіонологія, що досліджує закономірності функціонування і розвитку районів, регіональна економіка, регіональна соціологія, демографія тощо.

Регіональна політика – це сфера діяльності держави, або місцевої влади, яка стосується управління економічним, соціальним і політичним розвитком країни в просторовому аспекті, пов'язана з взаємовідносинами між державою і регіонами, а також регіонів між собою.

Регіональна угода (контракт) – договір між органами місцевого самоврядування регіонального рівня та урядом держави, що має на меті реалізацію спільної стратегії держави та регіону щодо розвитку територій та регулює взаємні зобов'язання та відповідальність щодо вказаних у контракті заходів. В умовах українського законодавства передбачається, що контракт укладається між урядом та обласною радою. Контракт сприяє активнішій участі регіонів у формуванні стратегії та планів розвитку територій. Оформлення відносин між державою та регіоном у формі контракту свідчить про перехід від управління через підпорядкування чи командування до управління через взаємодію.

Регіональне планування – одна з форм державного втручання в економіку регіону з метою пом'якшення найбільш гострих диспропорцій і соціальних протиріч (депресія, стагнація, безробіття). Розглядається в більшості країн як необхідний інститут національного соціально-економічного планування. Є ефективною формою реалізації регіональної політики.

Регіональне управління – це один з напрямків діяльності держави, який передбачає організуючий і регулюючий вплив органів державної влади на життєдіяльність населення територій з метою її упорядкування, відтворення, підвищення якості життя шляхом розвитку економіки та соціальної інфраструктури.

Регіональний індекс людського розвитку – це узагальнюючий показник диференціації наявних соціальних проблем за регіонами, що концентрує особливості кожного регіону в сфері демографії, розвитку ринку праці, матеріального становища та умов проживання, соціального середовища, доступності освітніх і медичних послуг, екології та фінансового забезпечення.

Регіональний підхід неокласичний – підхід до регіональної політики, при якому припускається, що вільний нерегульований ринок самостійно спричиняє усунення нерівності між регіонами, а отже, не доцільно обмежувати стихійну дію ринкових сил.

Регіональний розвиток – 1) зміна структури регіонів або територіальних утворень всередині них (як правило, йдеться про прогресивні зміни структури); 2) ускладнення (ефективна позитивна зміна) регіональної системи. Якщо розвиток пов'язаний з руйнацією, зниженням рівня тощо, застосовується термін «деградація».

Регіональні нерівності – відмінності у рівнях соціально-економічного розвитку регіонів, зайнятості, доходів населення, умов підприємництва тощо в регіонах. До числа найбільш вагомих причин регіональних нерівностей відносяться: значні відмінності природнокліматичних умов в окремих регіонах країни; масштаби, якість і напрями використання природних ресурсів, які визначають «продуктивність» регіонів; периферійне або глибинне положення регіону; застаріла структура виробництва, запізнення з упровадженням інновацій; агломераційні переваги (перехрещення в регіоні багатьох міжгалузевих зв'язків і розвинута інфраструктура) і агломераційні недоліки (перенасичення виробництвом, перенаселення); відмінності підприємницького клімату (податкова система, ступінь адміністративного контролю над

фірмами); політичні й інституціональні фактори (ступінь регіональної автономії); соціально-культурні фактори (рівень урбанізації, освіченості населення, наявність наукових і культурних центрів тощо).

Регіонознавство – галузь наукових знань, яка вивчає територіальну організацію господарства і життєдіяльності населення. Предметом його дослідження є соціально-економічні регіони усіх рівнів. Має на меті вивчення специфіки соціально-економічного, політичного, культурного, етно-конфесійного, природного, екологічного розвитку цих відносно цілісних територіальних утворень. В середині цієї галузі знань можна виділити, по-перше, теоретичне регіонознавство, що займається аналізом територіальної диференціації не конкретних регіонів, а їхніх типів і моделей; по-друге, конструктивне регіонознавство, що застосовує теоретичні положення до проектування штучних територіальних систем з чіткими межами; і пізнавальне регіонознавство, що вивчає регіоналізацію простору як інструмент пізнання.

Регіонологія – 1) науковий напрямок в економіці і в суміжних з нею науках, який вивчає особливості розвитку регіону як частини народногосподарського комплексу країни. Одне з основних завдань регіонології – з'ясування особливостей процесу суспільного відтворення регіону для теоретичного і методологічного обґрунтування його прогнозування і регіонального планування; 2) наука, що вивчає закономірності системного екологічного, економічного, соціального, політичного, духовного функціонування і розвитку територіальних соціумів (спільностей людей), форми і методи регулювання цих процесів. Досліджує системність цілісного відтворення соціального життя на конкретній території.

Рівень і якість життя – інтегровані показники соціально-економічного розвитку як країн, так і їх регіонів. Для визначення рівня життя в різних країнах експерти використовують поняття індекс розвитку людського потенціалу, або скорочено – індекс людського розвитку (ІЛР). Цей показник запропонований ООН у 1990 р. як інтегрована оцінка рівня цивілізованості країни та має такі три складові: 1) тривалість життя населення; 2) рівень освіти; 3) обсяг ВВП на душу населення. Індекс якості життя характеризує: рівень освіти; медичного обслуговування; тривалість життя; ступінь зайнятості населення; платоспроможність населення; доступ до політичного життя тощо. Конкретними його показниками є: кількість автомобілів, телефонів, квадратних метрів житла, лікарняних ліжок тощо на одну людину (на тис. населення), якість медичного обслуговування, рівень шуму (децибел), швидкість руху в години пік та ін.

Система регіональних рахунків (СРР) – система рахунків, яка повинна бути створена відповідно до прийнятої в Україні системи національних рахунків (СНР) на основі поширення принципів останньої на регіональний рівень. СРР є головним методологічним напрямком удосконалення регіональної статистики в Україні.

Системоутворюючий характер регіональної соціальної політики обумовлюється тим, що соціальна політика виступає елементом: життєздатності населення регіонів; стабілізації та соціального розвитку регіонів; консолідації суспільства в цілому.

Соціальна регіональна диференціація проявляється перш за все у регіональній соціальній нерівності, що виражається у соціальних диспропорціях розвитку регіонів.

Соціальна регіональна політика трансформаційного періоду характеризується такими особливостями: збереження та підтримка діючих систем життєзабезпечення населення та поступовий процес їх розширення за рахунок нових форм, адекватних конкурентній економіці; поступовість у реформуванні соціальної сфери з урахуванням особливостей цього періоду; органічне поєднання соціальної політики з економічними реформами; необхідність співробітництва держави з приватним і третім секторами; пріоритетне значення соціального захисту населення.

Соціальна регіональна політика – діяльність держави щодо створення та регулювання соціально-економічних умов життя населення регіонів з метою підвищення добробуту мешканців регіону, усунення негативних наслідків функціонування ринкових процесів, забезпечення соціальної справедливості та соціально-політичної стабільності у регіонах країни. Вона здійснюється через систему правових, організаційних, регулятивно-контрольних заходів держави з метою узгодження цілей соціального характеру із цілями економічного зростання регіонів.

Соціальна сфера регіону – це підсистема національної економіки, тобто явища, процеси, види діяльності та об'єкти регіону, які пов'язані з соціальним забезпеченням життєдіяльності мешканців регіону, задоволенням їхніх потреб та інтересів. Розвиток соціальної сфери регіону в науковій практиці пов'язують, як правило, з іншими взаємопов'язаними та спорідненими показниками регіонального розвитку.

Соціальний захист населення – це система законодавчо закріплених економічних, соціальних, правових гарантій та заходів щодо захисту населення від соціальних ризиків; складові

соціальної політики і цілеспрямована діяльність державного, приватного та недержавного некомерційного секторів економіки з метою забезпечення добробуту, умов для гідного життя людини, розвитку її особистості й соціальної стабільності в суспільстві.

Соціальні норми і нормативи – показники необхідного споживання продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг та показники забезпечення освітніми, медичними, житлово-комунальними, соціально-культурними послугами.

Сталий розвиток – це концепція економічного зростання, в якій використання ресурсів направлено на задоволення потреб людини за умови збереження навколишнього середовища, таким чином, що ці потреби в розвитку будуть задоволені не тільки на сьогоднішній день, але і для майбутніх поколінь.

Стимулювання розвитку регіонів – комплекс економічних, соціальних, екологічних, правових і організаційних заходів, спрямованих на досягнення стабільного розвитку регіонів. Здійснюється з метою забезпечення їх збалансованого економічного і соціального розвитку; досягнення оптимальної (з точки зору економічної ефективності) спеціалізації регіонів у виробництві товарів та послуг; подолання депресивного стану окремих територій; ефективного використання наявного ресурсного, економічного, науково-технічного та трудового потенціалу регіонів; створення сприятливого інвестиційного клімату у регіонах; забезпечення їх екологічної безпеки.

Суб'єкти регіонального соціального захисту – державний, приватний та недержавний, некомерційний сектори економіки.

Схема планування території – містобудівна документація, яка визначає принципові рішення щодо планування, забудови та іншого використання відповідних територій адміністративно-територіальних одиниць, їх окремих частин.

Територія (з лат. *territorium*, від *terra* – земля, країна) – обмежена частина твердої поверхні земної суші з властивими для неї природними, а також створеними внаслідок людської діяльності (антропогенними) властивостями і ресурсами.

Транскордонне співробітництво – це спільні дії, спрямовані на встановлення і поглиблення економічних, соціальних, науково-технічних, екологічних, культурних та інших відносин між територіальними громадами, їх представницькими органами, місцевими органами виконавчої влади України та територіальними громадами, відповідними органами влади інших держав у межах компетенції, визначеної їх національним законодавством.

Територіальна громада – жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр. Територіальна громада є первинним суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень. Територіальні громади сусідніх сіл можуть об'єднуватися в одну територіальну громаду, створювати єдині органи місцевого самоврядування та обирати єдиного сільського голову.

Умови регіонального розвитку – ресурси та інші чинники, які впливають на регіональний розвиток або визначають його, проте

знаходяться поза межами даного регіону (наприклад, близько або далеко розташовані поклади корисних копалин, ринки збуту, транспортні коридори, морські узбережжя тощо).

Фактор регіонального розвитку (від лат. factor – той, що робить) – ресурс, який по відношенню до об'єкту виступає як фактор розміщення, співвіднесений з відповідною територією. Це той внутрішній ресурс певної території, що впливає на її розвиток.

Факторний аналіз регіонального розвитку – виявлення і класифікація факторів, які впливають на ефективність того чи іншого явища або процесу розвитку регіону. За допомогою заходів факторного аналізу стає можливим встановити, який з факторів здійснює вирішальний вплив на показник, що досліджується. Метою факторного аналізу є сприяння найбільш ефективному і раціональному використанню матеріальних, трудових і фінансових ресурсів регіону, його природних багатств, усунення необґрунтованих видатків і витрат.

Форма соціального партнерства – це співробітництво органів місцевого самоврядування з недержавними некомерційними організаціями (насамперед, громадськими організаціями). Впровадження та подальший розвиток цієї форми партнерства має такі економічні переваги: залучення додаткових позабюджетних коштів у соціальну сферу регіону; можливість надання нестандартних соціальних послуг, які не можуть бути забезпечені державними та муніципальними соціальними службами у зв'язку з жорсткою регламентацією їх діяльності; залучення до роботи волонтерів; підвищення якості та обсягів надання соціальних послуг.

Хартія українських міст – програмний документ, прийнятий в 1997 р. на урочистих зборах Асоціації міст України з нагоди

п'ятої річниці від дня заснування Асоціації. Хартія узгоджується з Європейською Хартією міст і має на меті допомогти відслідковувати, як працює місцева влада. Це консолідуючий політичний документ для широкого кола громадськості, спрямований на утвердження громадянського демократичного суспільства в Україні.

Ценз людності – критерій віднесення населених місць до категорії міських поселень на основі чисельності їхнього населення. В різних країнах світу ценз людності різний (від 250 осіб в Данії до 30 тисяч осіб в Японії).

Центр – об'єкт (або концентрована група об'єктів), який відносно решти простору виконує певну функцію (адміністративну, фінансову, інформаційну тощо).

Централізація – процес концентрації функцій управління у конкретній системі, зокрема, регіоні, місті, що супроводжується скороченням числа розпорядників (іноді до одного), зменшенням автономії елементів, що є об'єктами управління. На основі політичного процесу централізації формується централізм як управлінська політична система з властивими їй вертикальною структурою й субординацією, концентрацією влади в єдиному центрі.

Центральний населений пункт – населений пункт, організаційні функції якого (економічні та адміністративні) розповсюджуються на оточуючу територію, що має принаймні ще один населений пункт, підпорядкований центральному.

Центральні і спеціалізовані функції міст – дві значні групи містоутворюючих функцій, що складають народногосподарську основу (економічну базу) розвитку міст. Центральні функції

міста, пов'язані з всебічним обслуговуванням території, що оточує місто, найбільш чітко виражені в сільськогосподарських районах з порівняно слаборозвинутою промисловістю і досить рідкою мережею міст – центральних місць. Однак у процесі індустріалізації і урбанізації центральні функції все більше поєднуються зі спеціалізованими (промисловими, транспортними, курортними, науковими тощо) функціями, які обслуговують великі території, до складу яких входять зони тяжіння багатьох інших міст – центральних місць. Для сучасного етапу урбанізації характерне інтенсивне формування міських систем різного рівня.

«Цивілізаційний дуалізм» у регіональній економіці – унікальна риса, яка виникає в наслідок накладання в обох прикордонних просторах транскордонного регіону багатьох чинників і процесів, які створюють двоїстий характер транскордонного регіону. У результаті в обох його частинах виникає територіальна зона взаємної проникності суспільних процесів і явищ з рисами двоїстості. Прикордонні локальні спільноти мають або різноманітні збіжності та схожість, або контрастні цивілізаційні розбіжності. Одним з дійових заходів, що поліпшують транскордонні стосунки і дозволяють подолати деяку інформаційну ізоляцію по відношенню до центральних територій кожної з країн, є, зокрема, спільна регіональна преса, двомовні видавництва і програми телебачення і радіо.

Цілі державної регіональної політики в Україні – орієнтири, на досягнення яких вона спрямована. Головною метою державної регіональної політики є створення умов для динамічного, збалансованого, соціально-економічного розвитку України та її регіонів, підвищення рівня життя населення, забезпечення додержання гарантованих державою соціальних стандартів для кожного її громадянина незалежно від місця проживання, а

також поглиблення процесів ринкової трансформації органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Цілі регіональної політики ЄС – 1) розвиток і реконструкція відсталих регіонів. До відсталих відносяться регіони, які мають ВВП на душу населення менше, ніж 75% середнього по ЄС; 2) економічне і соціальне перетворення регіонів, які мають структурні проблеми. Передбачається процедура відбору регіонів, які підпадають під цю ціль з урахуванням особливостей депресії у промислових, аграрних, міських ареалах; 3) підтримка модернізації політики у галузях підготовки кадрів і зайнятості.

Цілі розвитку транскордонного співробітництва – 1) реалізація потенційних соціально-економічних можливостей прикордонних територій з урахуванням їхніх природних, трудових ресурсів, культурних традицій; 2) активізація руху факторів виробництва, насамперед, капіталу і робочої сили; 3) розвиток коопераційних зв'язків та створення більш вигідних економічних стосунків на прикордонних територіях; 4) формування матеріально-технічних передумов для міжнародної співпраці; 5) знаходження нових джерел інвестування спільних проектів та науково-технічних програм прикордонного розвитку.

Цілісність регіональна – поява у територіальній системі нової якісної функції, що органічно впливає зі спільності елементів, що складають цю систему, проте не притаманні жодному з них, взятому ізольовано. Регіон, як частина географічного простору, становить цілісність природного середовища, господарства і населення. Різні типи регіонів формуються та існують завдяки певним типам взаємозв'язків між цими трьома підсистемами. Регіональна цілісність – це рівень інтегрованості,

самодостатності, автономності геосистеми, що характеризуються складною внутрішньою структурою, відмінною від оточення, і внутрішньою активністю. Цілісність характеризує якісну своєрідність регіонів, породжену властивими їм специфічними закономірностями функціонування і розвитку.

Чистий експорт у регіоні – різниця між експортом та імпортом зовнішньої торгівлі регіону.

Чистий прибуток регіону – показник регіонального розвитку, що визначається шляхом виключення з валового прибутку регіону споживання основного капіталу.

Шведська модель соціальної політики (Швеція, Норвегія, Фінляндія та інші країни) – найбільш соціалізована модель, за якої економіка найбільшою мірою працює на задоволення потреб членів суспільства. Вона відзначається надзвичайно високою часткою ВВП, яка розподіляється через бюджет (понад 50 %), акумулюванням у руках держави значних фінансових ресурсів, домінуванням ідеї рівності та солідарності у здійсненні соціальної політики, активною упереджувальною політикою, профілактичними заходами у сфері зайнятості, жорсткою політикою доходів, високим рівнем соціального захисту населення, що забезпечується в основному за державні кошти.

Щільність забудови – інтенсивність використання території, що виражається у кількості житлового фонду або у кількості квартир на земельну ділянку (у розрахунку на одиницю площі території). Є основним узагальнюючим критерієм якості міського середовища. Різна щільність забудови може виступати суттєвим чинником поділу території на зони різного типу і визначати застосування того чи іншого типу забудови або,

навпаки, може витікати з тих типів забудови, що обумовили зонування території.

Ядро – частина території регіону, в якій найбільшою мірою (з найбільшою густотою, інтенсивністю) виявлено її ознаки. Наприклад, у регіоні ресурсного типу в ядрі концентрується основна частина видобутку сировини. Решта території представлена периферією, яка доповнює ядро.

Ядро багаторегіональної системи – територія, яку охоплює множина регіонів, які розвиваються за варіантами, оптимальними для розвитку всієї системи (в тому сенсі, що їм не вигідно виділятися з системи, утворюючи територіальні коаліції). Умовою стабільності ядра є досягнення регіонами, які входять до системи, оптимуму Парето.

Японська модель соціальної політики передбачає проведення політики вирівнювання доходів, особливу політику використання робочої сили (система довічного найму з певними сучасними модифікаціями), домінування психології колективізму, солідарності в доходах, досягнення консенсусу між різними суб'єктами у вирішенні соціально-економічних проблем, виділення питань підвищення життєвого рівня населення в ранг національних пріоритетів.

Ярмарок регіонів – торги, що періодично організуються в задалегідь обумовленому місці і надають можливість регіонам продемонструвати свої особливості та економічний потенціал. Населений пункт, у якому проводиться ярмарок, має нагоду зміцнити свої економічні зв'язки, активізувати експортно-імпортні процеси, збагатити свій ринок різноманітною продукцією тощо.

СИСТЕМА ПОТОЧНОГО, МОДУЛЬНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

Система оцінювання знань, умінь і навичок студентів передбачає: оцінювання роботи студентів на практичних та семінарських заняттях; вирішення тестових завдань; проведення поточного контролю; проведення модульного контролю; проведення підсумкового контролю (іспиту).

При вивченні дисципліни використовуються наступні форми контролю знань студентів: поточний, модульний, змістовний та підсумковий контроль.

Поточний контроль здійснюється під час проведення лекційних, практичних і семінарських занять і має на меті перевірку знань студентів з окремих тем та рівня їх підготовленості до виконання конкретної роботи.

Модульний контроль (сума балів за окремий змістовний модуль) проводиться (виставляється) на підставі оцінок поточного контролю за модуль (можлива підсумкова контрольна робота за даним змістовним модулем) з метою оцінки результатів знань студента після вивчення матеріалу з логічно завершеної частини дисципліни – змістовного модуля.

Змістовний модуль (розділ навчальної дисципліни) включає набір логічно пов'язаних між собою тем навчальної дисципліни, теоретичних положень, висвітлених під час лекцій, отримання навичок на практичних (семінарських) заняттях, виконання тестових, самостійних та індивідуальних завдань студентами, написання рефератів.

Якщо студент не склав змістовний модуль з поважних причин, які підтвержені документально, він має право на його перекладання.

Студент **не допускається** до складання іспиту, якщо впродовж семестру він за змістовні модулі набрав таку кількість балів («непрехідний мінімум»), що будучи доданою до

максимально можливої кількості балів, набраних на іспит, в сумі не перевищує **59 балів**.

Завданням модульного контролю є перевірка розуміння та засвоєння матеріалу навчальної дисципліни, вироблення навичок проведення розрахунків, вміння вирішувати конкретні ситуаційні задачі, умінь публічно захистити чи письмово подати певний матеріал.

Форми модульного контролю та система оцінювання знань та вмінь студентів визначаються кафедрою та відображаються в робочій програмі дисципліни.

Семестровий контроль проводиться в формі іспиту визначеного навчальним планом в терміни, передбачені графіком навчального процесу.

Іспит – форма підсумкового контролю, що полягає в оцінці засвоєння студентом навчального матеріалу з навчальної дисципліни, яка складається з залікових змістовних модулів, виконаних тестових завдань, опрацювання завдань, передбачених робочою навчальною програмою.

При **поточному контролі** оцінці підлягають: систематичність роботи на семінарських (практичних) заняттях, рівень знань, продемонстрований у відповідях та виступах, активність при обговоренні питань, результати виконання і захисту практичних завдань, експрес-контролю у формі тестів тощо.

При виставленні балів за модульний контроль оцінці підлягають: рівень теоретичних знань та практичні навички з тем, включених до змістовних модулів, самостійне опрацювання тем, проведення розрахунків, розробка презентацій тощо.

Підсумковий семестровий контроль у формі **іспиту** передбачає, що підсумкова оцінка з дисципліни визначається як сума (проста або зважена) оцінок за заліковими модулями. Порядок та система оцінювання передбачається у робочій програмі дисципліни.

Бальна шкала оцінювання студентів

100-бальна шкала	Оцінка за національною шкалою та шкалою Університету
90 – 100	відмінно
85 – 89	добре
75 – 84	
65 – 74	
60 – 64	задовільно
1 – 59	не задовільно

Порядок модульного та підсумкового оцінювання знань студентів з дисципліни

При підсумковому оцінюванні враховуються отримані студентом оцінки поточного контролю та за комплексну контрольну роботу.

Критерії оцінювання результатів поточного і підсумкового контролю при усному чи письмовому опитуванні:

Критерії оцінки	Бальна шкала оцінок			
	90-100 відмінно	75-89 добре	60-74 задовільно	1-59 незадовільно
Повнота відповіді	Повна	Повна	Повна	Часткова, відсутня
Глибина та всебічність знань	Достатня	Належна	Задовільна	Немає

Системність та логіка викладення матеріалу	Систематизоване, логічне	Логічне	Немає	Немає
Ступінь ознайомлення з основними нормативно-правовими актами, вміння використовувати їх при відповіді	Високий, використовується при відповіді	Достатній, використовується при відповіді	Належний, використовується при відповіді	Недостатній
Вміння узагальнювати викладений матеріал	Обґрунтовані висновки	Недостатньо обґрунтовані висновки	Частково обґрунтовані висновки	Немає висновків
Ступінь ознайомлення з зарубіжним досвідом	Ознайомлений, використовується у відповідях	Ознайомлений, не використовується у відповідях	Не ознайомлений	Не ознайомлений

ВРАЗКИ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ

1. Частина країни, що відрізняється від інших областей сукупністю природних і (або) історично сформованих, відносно стійких економіко-географічних і інших особливостей, які нерідко сполучаються з особливостями національного складу населення називається:
 - А) районом;
 - Б) регіоном;
 - В) територією;
 - Г) територіальною одиницею.
2. Вчені-регіоналісти:
 - А) Е.Б. Алаєв, Н.Н. Некрасов;
 - Б) О.М. Румянцев, А.М. Пробст;
 - В) П.М. Алампієв, В.Ф. Павленко;
 - Г) В.О. Поповкін, М.Г. Чумаченко.
3. Стан природного середовища може характеризуватися показниками, що відображають вплив господарської діяльності на субстрати господарського середовища, тобто показниками:
 - А) виробництва продукції на душу населення, ресурсоємкості;
 - Б) забезпеченості населення об'єктами і послугами охорони здоров'я, освіти, житлово-комунального господарства, культури, торгівлі, громадського харчування;
 - В) забруднення повітря і води, виснаження родючості ґрунтів, запасів природних ресурсів;
 - Г) немає правильної відповіді.
4. Скільки суспільно-географічних районів виділив на території України професор М.Д.Пістун:
 - А) 9;
 - Б) 6;
 - В) 7;
 - Г) правильної відповіді немає.

5. Галузі ефективної спеціалізації – це галузі:
- А) розміщення яких у регіоні доцільно за народногосподарськими критеріями;
 - Б) спеціалізації, розміщені в цей момент в регіоні;
 - В) спеціалізації, які поки не розміщені в регіоні;
 - Г) розміщення яких у регіоні не виправдане з народногосподарських позицій.
6. До найпоширеніших причин регіональних відмінностей належать:
- А) розходження природно-кліматичних умов, масштаби, якість і напрямки використання природних ресурсів, стадія технологічного розвитку;
 - Б) периферійне або глибинне положення регіону, застаріла структура виробництва, політичні умови;
 - В) агломераційні переваги, тенденції в економічному розвитку країни, ступінь урбанізації;
 - Г) наявність виробничої інфраструктури, великий зовнішній контроль над фірмами або мала питома вага фірм, заснованих місцевими підприємцями, наявність наукових центрів.
7. Становлення і забезпечення гарантій місцевого самоврядування відноситься до цілей регіональної політики держави.
- А) Так;
 - Б) Ні.
 - В) Відносилось в минулому.
 - Г) Не може бути ціллю регіональної політики держави.
8. Хто з цих науковців вважається засновником так званої «регіональної науки»?
- А) І. Тюнен;
 - Б) В. Крісталлер;
 - В) А. Льош;
 - Г) У. Ізард.
9. До методів індикативного планування відносяться:
- А) балансовий, нормативний;

- Б) метод факторів, системного аналізу;
- В) методи експертних оцінок, економіко-математичні;
- Г) економіко-статистичні методи, такі як індексний, метод екстраполяції, метод кореляційно-регресійного аналізу.

10. До комплексних індексів відносяться:

- А) індекс сприяння торгівлі, індекс мережевої готовності;
- Б) індекс глобальної конкурентоспроможності, індекс легкості ведення бізнесу;
- В) індекс економічної свободи.
- Г) індекс конкурентоспроможності подорожей і туризму.

11. Хто вважає, що інвестування є актом обміну задоволення сьогоднішньої потреби на очікуване задоволення їх у майбутньому за допомогою інвестиційних благ:

- А) П. Массе;
- Б) М. Марковіц;
- В) М. Міллер;
- Г) Ф. Модільяні.

12. Дж. Кейнс трактував _____ як "поточний приріст цінностей капітального майна внаслідок виробничої діяльності певного періоду".

- А) бюджет;
- Б) податок;
- В) кластер;
- Г) інвестиції.

13. Форми територіальної організації промисловоті:

- А) промисловий пункт, промисловий центр;
- Б) промисловий вузол, промисловий район;
- В) промислова зона.
- Г) немає правильної відповіді.

14. До схеми державного управління входять такі вищі органи виконавчої влади в Україні:

- А) міністерства комітети, комісії, агенства;
- Б) державні фонди,

- В) митна служба, казначейство, адміністрація;
Г) управління, департаменти.
15. Взаємовідносини держави і регіонів регламентуються:
- А) Законом щодо оподаткування юридичних і фізичних осіб;
 - Б) антимонопольним законодавством;
 - В) Конституцією і відповідними законами;
 - Г) державними стандартами.
16. У чому полягає зближення рівнів соціально-економічного розвитку регіонів?
- А) створенні єдиної енергетичної системи;
 - Б) отриманні дотацій і субсидій;
 - В) нівелюванні відмінностей розвитку шляхом структурної перебудови господарств областей;
 - Г) участі регіонів у роботі міжнародних організацій.
17. Якою є роль Міністерства економіки у розробці та здійсненні державної регіональної політики?
- А) погоджує дії всіх інших міністерств;
 - Б) керує економічними процесами у регіонах;
 - В) відповідає за соціально-економічні показники розвитку регіонів;
 - Г) є центром і виконавчим органом у здійсненні політики.
18. В економіці більшості країн світу переважають наступні механізми природокористування:
- А) м'який або "доганяючий";
 - Б) стимулюючий;
 - В) жорсткий або пригнічуючий;
 - Г) немає правильної відповіді.
19. У чому полягають структурні пропорції господарського комплексу?
- А) співвідношення між галузями;
 - Б) рентабельність виробничої діяльності;
 - В) відношення економічної та соціальної сфер розвитку;

Г) ступінь впровадження складових ринкової економіки.

20. В який період часу була науково визначена необхідність використання економічної оцінки природних ресурсів?

А) початок 20-х років XX ст.;

Б) кінець 50-х років XX ст.;

В) початок 80-х років XX ст.;

Г) початок XXI ст.

ЗРАЗКИ ЗАВДАНЬ ДЛЯ МОДУЛЬНИХ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

Модульна контрольна робота з курсу «Управління розвитком регіону» (ЗМ1) Варіант № 1

1. Суть стандартної теорії розміщення виробництва Йоганна фон Тюнена і Вільгельма Лаунхардта.
2. Які основні структурні елементи регіону?
3. Які індекси сталого розвитку відносяться до комплексних? Дайте їм коротку характеристику.
4. Основні положення програми економічного та соціального розвитку регіону.
5. Дайте визначення термінам: територія, сталий розвиток.

Модульна контрольна робота з курсу «Управління розвитком регіону» (ЗМ1) Варіант № 2

1. Суть теорії центральних міст В. Крісталлера.
2. Які види економічного районування вам відомі?
3. Які індекси сталого розвитку відносяться до спеціалізованих? Дайте їм коротку характеристику.
4. Основні економічні важелі механізму регулювання розвитку регіону.
5. Дайте визначення термінам: регіон, місцеве самоврядування.

Модульна контрольна робота з курсу «Управління розвитком регіону» (ЗМ1) Варіант № 3

1. Суть теорії розміщення виробництва А. Льоша.

2. Назвіть основні принципи регіональних досліджень.
3. Якими є інструменти економічного впливу?
4. Органи управління місцевого самоврядування.
5. Дайте визначення термінам: район, міжгалузеві комплекси.

**Модульна контрольна робота з курсу «Управління
розвитком регіону» (ЗМ2)
Варіант № 1**

1. Якими є стадії розробки та основні функції індикативного плану?
2. Які спільні риси прогнозування і планування?
3. Якими є цілі та задачі стратегії регіональної політики?
4. Яким чином здійснюється оцінка інвестиційної привабливості регіону?
5. Дайте визначення термінам: природно-ресурсний потенціал (ПРП) території, індикативне планування.

**Модульна контрольна робота з курсу «Управління
розвитком регіону» (ЗМ2)
Варіант № 2**

1. Об'єкти регулювання в індикативному плануванні.
2. Які відмінні риси прогнозування і планування?
3. Опишіть ефективність реалізації стратегії регіональної політики.
4. Якими є заходи по стимулюванню економічного розвитку регіонів та прискоренню в них інвестиційних процесів?
5. Дайте визначення термінам: інвестиційна привабливість регіону, децентралізація.

**Модульна контрольна робота з курсу «Управління
розвитком регіону» (ЗМ2)
Варіант № 3**

1. Методи індикативного планування.
2. Яким чином можна вдосконалити систему регіонального управління та місцевого самоврядування.
3. Узагальнені та аналітичні показники оцінювання інвестиційної привабливості регіону.
4. Поясніть чому транскордонне співробітництво є важливим фактором розвитку регіону.
5. Дайте визначення термінам: бюджет, регіональна політика.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

1. Завдання та пріоритети державної політики у галузі охорони і раціонального використання природних ресурсів.
2. Механізм управління природно-ресурсним потенціалом.
3. Місце і роль регіонального управління в загальній системі державного управління.
4. Необхідність та сутність економічної оцінки природних ресурсів, її об'єкти та критерії.
5. Основні проблеми та моделі управління природокористуванням.
6. Повноваження виконавчих та представницьких органів влади.
7. Принципи та види природокористування в умовах ринкових відносин.
8. Природокористування як форма взаємодії виробництва та навколишнього середовища.
9. Соціально-трудові відносини в умовах перехідної економіки. Аналіз попиту на працю.
10. Сутність і види державної політики.
11. Сутність та принципи формування місцевих бюджетів.
12. Теорія абсолютних переваг А. Сміта.
13. Теорія відносних переваг Д. Рікардо.
14. Теорія конкурентних переваг М. Портера.
15. Фінансово-економічні інструменти регіонального розвитку.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Аутсорсинг в системі державного управління.
2. Державна політика як найважливіша складова національної безпеки.
3. Державне регулювання інвестиційної діяльності в Україні.
4. Державне регулювання паливно-енергетичним комплексом України.
5. Державне регулювання підприємства у сільському господарстві.
6. Державне управління в галузі транспорту.
7. Державне управління на регіональному рівні.
8. Державне управління природокористуванням і природоохороною в Україні.
9. Досвід країн з розвинутою економікою в управлінні територіальним розвитком.
10. Доходи та видатки місцевих бюджетів.
11. Екологічна політика України.
12. Економічна ефективність природокористування.
13. Економічні інструменти реалізації екологічної політики в регіоні.
14. Інвестиційне забезпечення аграрної сфери сільських депресивних територій.
15. Міжрегіональне співробітництво.
16. Непрямі методи державного впливу.
17. Перспективи вдосконалення системи регіонального управління та місцевого самоврядування.
18. Проблеми безробіття і методи державного регулювання ринку робочої сили в регіоні.
19. Проблеми управління персоналом великого підприємства.
20. Реформа місцевого самоврядування в Україні.

ПИТАННЯ НА ІСПИТ

1. Аналіз попиту на працю.
2. Вдосконалення системи регіонального управління та місцевого самоврядування.
3. Види інвестиційних ризиків та методи їх оцінки.
4. Довгострокові цільові програми.
5. Досвід окремих країн Європи, США та Японії в регіональному розвитку щодо «програмних регіонів».
6. Економічна сутність та класифікація інвестицій.
7. Економічна сутність, базові засади та показники сталого розвитку.
8. Ефективність реалізації стратегії регіональної політики.
9. Завдання та пріоритети державної політики у галузі охорони і раціонального використання природних ресурсів.
10. Загальна схема розробки та реалізації індикативного плану регіону.
11. Інвестиційна політика по створенню робочих місць в регіоні.
12. Інвестиційна привабливість регіону.
13. Класифікація методів прогнозування.
14. Концепція регіонального розвитку як наукове поняття.
15. Методи індикативного планування.
16. Методичні засади розробки стратегії регіонального розвитку.
17. Методологія регіональних досліджень.
18. Механізм управління природно-ресурсним потенціалом.
19. Місце і роль регіонального управління в загальній системі державного управління.
20. Напрями регіональної стратегії.
21. Необхідність та сутність економічної оцінки природних ресурсів, її об'єкти та критерії.
22. Об'єкти регулювання в індикативному плануванні.
23. Основні проблеми та моделі управління природокористуванням.

24. Основні риси регіону, як підсистеми господарського комплексу.
25. Перспективи розвитку децентралізації в Україні.
26. Повноваження виконавчих та представницьких органів влади.
27. Повноваження виконавчих та представницьких органів влади.
28. Поняття «децентралізації» та її види.
29. Поняття, функції та особливості індикативного планування.
30. Принципи та види природокористування в умовах ринкових відносин.
31. Природокористування як форма взаємодії виробництва та навколишнього середовища.
32. Проблеми пошуку шляхів забезпечення сталого розвитку регіону.
33. Прогнозування і планування: спільні риси та відмінності.
34. Регіон як об'єкт управління.
35. Регіоналізація системи управління соціально-економічними процесами.
36. Розвиток науки про регіони (І. Тюнен, А. Вебер, А. Льош, У. Ізард, В. Лауенгардт, В. Крісталлер).
37. Розробка та реалізація цільових комплексних програм соціально-економічного розвитку.
38. Система державного управління територіальним розвитком.
39. Складові природно-ресурсного потенціалу.
40. Соціально-трудова відносина в умовах перехідної економіки.
41. Сутність і види державної політики.
42. Сутність та принципи формування місцевих бюджетів.
43. Сутність та структура регіонального управління.
44. Сутність та форми територіальної організації господарства.
45. Сучасний стан децентралізації в Україні.
46. Теорія абсолютних переваг А. Сміта.

47. Теорія відносних переваг Д. Рікардо.
48. Теорія конкурентних переваг М. Портера.
49. Управління міжгалузевими комплексами.
50. Фінансово-економічні інструменти регіонального розвитку.
51. Форми транскордонного співробітництва та взаємодія учасників (кластери, індустріальні парки, трудова міграція).
52. Формування регіональних інвестиційних програм.
53. Цілі та задачі стратегії регіональної політики.
54. Чинники розробки стратегії регіонального розвитку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна:

1. Державне управління в Україні: централізація і децентралізація /відп.ред. проф. Н.Р. Нижник.- К.: В-во УАДУ, 1997. 488 с.
2. Закон України про місцеве самоврядування в Україні //Голос України. – 1997.- 12 червня
3. Інститути та інструменти розвитку територій на шляху до Європейських принципів.: КЦ І-ту Схід-Захід, 2001. 244с.
4. Конституція України. – К., 1996. 80 с.
5. Кравченко В. Фінанси місцевих органів влади в Україні: проблеми теорії та практики.-К.-1997. 275 с.
6. Мезенцев К. Суспільно-географічне прогнозування регіонального розвитку: Монографія / К. В. Мезенцев. – К.: ВПЦ Київський університет, 2005. 253 с.
7. Олійник Я.Б. Економіко-екологічні проблеми територіальної організації виробництва і природокористування. К.: Лібра, 1996. 208 с.
8. Павлов В.І. Політика регіонального розвитку в умовах ринкової трансформації (теоретико-методологічні аспекти та механізм реалізації). Луцьк: Надстир'я, 2000. 165 с.
9. Пістун М.Д. Основи теорії суспільної географії. – К.: Вища школа, 1996
10. Положення про обласну, Київську, Севастопольську міську державну адміністрацію // Голос України. 1995. 5 вересня
11. Положення про районну, районну у містах Києві та Севастополі державну адміністрацію // Голос України. 1995. 5 вересня

12. Поповкін В.А. Регіонально-цілісний підхід в економіці: К. 1993. 218 с.
13. Саєнко В. Місцеве самоврядування в Україні: проблеми і прогнози. К.,1997. 147 с.
14. Симоненко В.К. Регионы Украины: проблемы развития. – К.: Наук. думка, 1997. 263 с.
15. Стеченко Д.М. Управління регіональним розвитком. К.: Вища школа”, 2000. 223 с.
16. Топчієв О.Г. Теоретичні основи регіональної економіки: Навч. посібник. К.: Вид-во УАДУ, 1997. 140 с.
17. Хвесик М.А. Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка: навч. посібн. / Хвесик М.А., Горбач Л.М., Пастушенко П.П. – К.: Кондор, 2005. 344 с.

Додаткова:

18. Герасимчук З.В. Регіональна політика сталого розвитку: методологія формування, механізми реалізації 2001 – 208-209 с., 286-304с, 366-367с.
19. Запатріна І.В. Бюджетний механізм економічного зростання 2007 – 172-387с.
20. Небава М., Ткачук Л. Управління розвитком регіону [Електронний ресурс] Режим доступу: https://web.posibnyku.vntu.edu.ua/fmib/25nebava_upravlinnya_innyu_regionalnym_rozvytkom/13.html
21. Новікова О.Ф., Амоша О.І., Шаульська Л.В. Управління людським та соціальним розвитком у регіонах України 2010 –174-217 с.
22. Податковий кодекс України.
23. Реутов В.Є. Регіональний вимір трансформаційних зрушень економіки України 2010 – 80-81с., 282 с.

24. Словник фінансово-правових термінів / за заг. ред. д. ю.н., проф. Л. К. Воронової. – 2-е вид., переробл. і доповн. – К.: Алерта, 2011. 558 с.
25. Тарангул Л.Л. Оподаткування та регіональний розвиток (теорія і практика) / Л. Л. Тарангул. — Ірпінь: Академія ДПС України, 2003. — 286 с.
26. Хвесик М.А, Степаненко А.В, Ральчук О.М., Дорош Й.М. Антикризове управління економічною безпекою в умовах викликів фінансовоекономічної глобалізації 2010 –170 с.
27. Doing Business Report
28. Index of Economic Freedom
29. Institute for Management Development
30. Sharpe W. Investment, - New York: Prentice Hall, 1985.
31. The Global Competitiveness Report
32. The World Competitiveness Yearbook
33. М. Keynes. General Theory of Employment, Interest and Money. Collected Writings of Jjhn Maynard Keynes, vol. VII, London: Macmillan, 1973.
34. The World Bank
35. World Economic Forum.